

ERIS RUSI
AMERICAN DREAM
HISTORIA E JASHTËZAKONSHME E BEQIR POTKËS
NGA FERRI KOMUNIST DREJT TOKËS SË PREMTUAR

BOTIMET TOENA

Eris Rusi

AMERICAN DREAM

HISTORIA E JASHTËZAKONSHME E BEQIR POTKËS
NGA FERRI KOMUNIST DREJT TOKËS SË PREMTUAR

BOTIMET TOENA

Tiranë

Botuese: Irena Toçi

Kryeredaktore: Sonila Kapo

Redaktor: Eris Rusi

Korrektore letrare: Edona Marku

Përkujdesja grafike dhe kopertina: Mirjana Madhi

ISBN: 978-9928-376-44-2

© Autori

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Nuk lejohet shumëfishimi me asnjë lloj mjeti apo forme, as me fotokopje, pa lejen me shkrim të mbajtësit të copyright-it.

BOTIMET TOENA

Rr. “M. Gjollësja”, K. Postare 1420, Tiranë

Tel. +355 4 22 40 116

E-mail: botimet.toena@gmail.com

toena.porosionline@gmail.com

www.toena.al

*Biografi e letrarizuar e Beqir Potkës,
nga të fundit e arratisur nga Shqipëria Komuniste
drejt parajsës USA*

*Zot, më dhuro qetësinë që të pranoj
gjërat që nuk mund t'i ndryshoj,
guximin, për të ndryshuar gjërat që mundem
dhe mençurinë për të ditur ndryshimin.*

Serenity Prayer

Dy fjalë lexuesit

Ky libër rrëfen agoninë dhe ringjalljen time, rininë e pajetuar nën diktaturë, momentet e arratisjes prej Ferrit të Europës, Shqipërisë komuniste, vendit më të izoluar të botës deri në rënien e murit të Berlinit, pastaj qëndrimin në tokën e ndërmjetme, në Purgatorin grek të kampit me të arratisur politikë nga të gjitha vendet e Europës në Greqi, e më tej shtegtimin, por dhe ringjalljen shpirtërore, fizike dhe morale në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Kur shkela për herë të parë në tokën amerikane, më kaloi si nëpër ëndërr shtegtimi i bërë dhe i thashë vetes me një bindje që e kam të palëkundur edhe sot: “Beqir Potka, je nga të vetmit që i mbijetove telave me gjemba, u arratisë nga Shqipëria si një i Vdekur i Gjallë! Tani është koha e të vërtetës së madhe: Ndërtoje jetën tënde dhe jeto!”.

Natyra e librit është në formën e një bashkëbisedimi të singertë me shkrimtarin Eris Rusi, pedagog në Universitetin e Korçës dhe drejtues i Klubit të Shkrimtarëve “Bota e Re” në këtë qytet. Nuk ka qenë një rrugëtim i lehtë që të zgjedh ato që janë gjërat më të rëndësishme për t’i rrëfyer lexuesit. Shpirti im është i ngarkuar me ngjarje, episode, prapaskena, befasi, dashuri të mëdha dhe dhimbje tragjike, e në mes të gjithë këtyre ndiej përgjegjësi që të për zgjedh ato që janë me rëndësi që të tregohen. Ky libër nuk dëshiroj

që të jetë vetëm historia e një individi, e të vdekurit të gjallë Beqir Potka që u arratis në kohën e pushkatimeve dhe telave me gjemba, por dëshmia e mijëra jetëve që për hir të lirisë guxuan dhe sfiduan të pamundurën. Në një kohë kur Shqipëria ishte vendi më i izoluar i Europës, kur çdo rrip toke ishte i lidhur me tela me gjemba, mbrohej me qen kufiri dhe ushtarë që qëllonin pa paralajmërim, nevoja për të arritur të pamundurën frymëzohej nga dy gjëra që më kanë shoqëruar gjithë jetën: besimi te Zoti dhe etja për liri!

Jeta e çdo njeriu është e lidhur pashmangshmërisht me të kaluarën. E djeshmja është një barrë e rëndë, që gjithsecili prej nesh e mban mbi supë, e kur ndodh të hapësh e të shohësh çfarë ka brenda asaj rëndese, dora mund të të kapë peripeci e dhimbje, por edhe lumturi e shpresë. Gjithçka fillon në janar të vitit 1988, kur në moshën njëzetetrevjeçare mora një vendim të pakthyeshëm për t'u arratisur nga diktatura komuniste, e sot, tridhjetepesë vjet më vonë, kur jam një prind i lumtur dhe krenar i tre fëmijëve, bashkëshort i një gruaje që më qëndron dhe më frymëzon çdo ditë të jetës me forcën dhe mençurinë e saj, kur bizneset e mia më kanë dhënë një komoditet, për të cilin kam sakrifikuar në mënyrë të palodhur çdo ditë në Amerikë, është momenti të ndaj disa gjëra me lexuesit.

Kjo është historia e jetës sime, arratisja nga Ferri komunist, shtegtimi i gjatë në purgatorët e tokës helene, e në fund, mbërritja në Amerikë, ku besoj se ëndrrat mund t'u japin formë atyre që dëshiron dhe i ka të çmuara njeriu mbi tokë.

Beqir Potka,
Nashville, USA

Prolog

Fillim gushti. Koha rrjedh me një ritëm tjetër në ditët e nxehura nga dielli i verës. Mund të ndihet ngado një gjallëri e këndshme, që rritet si mërmërimë e shndërrohet në shkulum ere që zbret ngado rrugicave të Korçës. Nga çdonjëra prej tyre lëvizin njerëz pa fund, kryesisht turistë, të ardhur për festën e Birrës. Jeta duket sikur ka lënë mënjane gjithë frymëmarrjen e shqetësuar të kohës, dhe kërkon t'i përkushtohet gëzimit të çastit. Në sheshin qendror të qytetit, janë të hapura stendat e një panairi të vogël libri, ku gjithkush mund të ndalet për pak, të shfletojë tekstet e ekspozuara mbi tavolina, të interesohet për përmbajtjen dhe autorë të ndryshëm, e të largohet duke shtrënguar në dorë një libër, që mund të jetë shtegu drejt një bote tjetër. Jam në pritje të takimit me zotin Beqir Potka, një personazh i njohur për mua nga daljet në media dhe botimet në shtypin e shkruar, por me të cilin nuk jam takuar asnjëherë nga afër. E ndiej që nga ky takim do të dalë diçka e veçantë, sepse mister Potka është një njeri me një jetë të pazakontë, që ka kaluar vështirësi të paimagjinueshme për t'u bërë dikushi në jetë, dhe sot është nga të rrallët e arratisur në fund të viteve '80 nga kampi komunist i Shqipërisë së vogël, duke u kthyer në një figurë me rëndësi për komunitetin shqiptar në Amerikë.

Kam një ide të mjegullt për natyrën e takimit tonë. Duhet të bisedojmë për mundësinë që kujtesa e mister Potkës të shndërrohet në diçka të qëndrueshme, të përhershme, simbolike, të marrë formën e një libri, i cili do të rrëfejë shtegtimin e jashtëzakonshëm të djaloshit të ri, njëzetetrevjeçar, nga ferri komunist, drejt një jete ku liria mund të jetohej vërtet .

Jam kureshtar ta di si do të jetë njeriu përballë meje. E përfytyroj të mbushur me një mijë gjëra që i ngacmojnë kujtesën, me një rrebesh fjalësh dhe ngjarjesh që presin të çlirohen dhe të bëhen jehonë brenda faqeve të librit.

“Letërsia, - mendoj dhe sytë më shkojnë te stenda e librave në panairin e vogël pranë pedonales së qytetit. Afrohem dhe kureshtar marr një tekst në dorë. - Libri është objekti i vetëm pa jetë që mund të ëndërrojë”, mendoj dhe më duket sikur nga libri ndihet frymëmarrja, mendimet, pasionet, ëndrrat e personazheve që mbushin çdo faqe të tij. Diçka të ngjashme, ndoshta, do të diskutoj me mister Potkën, ora e takimit ka ardhur dhe pa u vonuar gjatë, dëgjoj dridhjen e telefonit në xhep.

Hapësira përballë meje është e mbushur plot me fytyra të panjohurish, por i kapur nga një ndjesi e çuditshme, tërhiqem drejt dikujt që po ecën në drejtim të kundërt me mua, i shkoj fare pranë dhe me një zë që del gëzueshëm them:

- Mister Potka?

- Hello, mister Rusi! Nuk prisja të më njihje menjëherë!

- më thotë me një të qeshur që i jep forcë vështrimit të kthjellët të tij dhe më zgjat dorën.

Që atë moment e ndjeva forcën e këtij njeriu që çlironte një energji të pazakontë. Zumë vend në një nga baret e vogla të pedonales të bisedojmë. Gjithë zhurma përçark nesh sikur mbeti pezull, në pritje të fjalëve të para. Unë gjithë kureshtje për të mësuar më tepër mbi takimin tonë të parë, ndërsa mister Potka që bluante përbrenda rrjedhën e fjalëve që pas pak do të vërshonin lumë.

- Mister Rusi, - tha, më në fund, duke thithur puron e nderur pak çaste më parë, - jeta ime është si një ëndërr që rrallëkush mund ta besojë si të vërtetë! E megjithatë ja ku jemi këtu, t'i japim zë të djeshmes time! Dhe besoj se ti je njeriu i duhur për ta arritur këtë gjë!

Shtëllungat e tymit morën formën e një spiraleje të çuditshme, që ngjitej ngadalë për lart. Koha sikur i ndali hapat e saj, derisa ndaloi ecjen e pambarimtë përpara. Mekanizmat e çuditshme të fjalëve, i dhanë shtysë për mbrapa kujtimeve, e krejt papritur, asgjë nuk mbeti më si më përpara rrotull nesh. U zhdukën njëri pas tjetrit të gjithë njerëzit brenda atij bari të vogël, më pas karriget dhe tavolinat, krejt lokali. Shtëllunga e tymit mbuloi pedonalen e qytetit, i zhduku të gjitha gjurmët e së tashmes, të gjitha ndryshimet e ndodhura përgjatë këtyre viteve. Po ktheheshim me një shpejtësi marramendëse mbrapa, pas në kohë, në moshën e parë të njeriut, te fëmijëria, ku kujtimet e jetës i kujtojmë përgjithmonë: gjurmë të përhershme që lënë shenja të padukshme në shpirtin e njeriut.

- Mister Potka! - u mundova të them, por tani ishte shumë vonë. Përpara meje qëndronte një djalosh i vogël, me sytë e kaltër dhe buzëqeshjen që e kisha parë diku, në fytyrën e një të rrituri.

SHTËPIA KËSHTJELLË

*Fëmijëria përcakton mënyrën si përballojmë suksesin
dhe dështimin në jetë.*

(Harold Ramis)

Shqipëria njihet në librat e historisë me emrin e Gjergj Kastriot Skënderbeut, strategut të madh ushtarak, drejtuesit të Arbërve në periudhën e Mesjetës, që mbrojti Europën nga depërtimi turk në zemrën e kontinentit.

Te heroi ynë kombëtar, në fëmijërinë time, përveç përkrenares që kishte të gdhendur përsipër një kokë dhie, përveç legjendave që tregonin forcën herkuliane të heroit tonë, përveç dinakërisë dhe strategjive që e për afronin me Odiseun e Homerit, unë parapëlqejja më shumë se çdo gjë tjetër idenë e kështjellës.

Një vend i vogël si Shqipëria që krahasohej me një kështjellë të pamposhtur, që flak tutje çdo sulm! Mbyllja sytë dhe imagjinoja pamje të panumërta të mureve të larta, rrethuese, ku ngriheshin çdo ditë shkallë armiqsh që donin të depërtonin brenda, por kështjella i shtynte me furi poshtë dhe mbetej e paprekur. Historia e mësuar në libra futej brenda shtëpisë sonë, ku jetoja me motrën, vëllain dhe prindërit e mi, e unë nuk dija në duhej të thosha ose jo me zë të lartë, një mendim që nuk më ndahej nga vetja çdo ditë: “Shtëpia ime është një kështjellë”.

Kjo “kështjellë” themelet i saj i kishte të lara me djersën dhe mundin e babait tim, Ymerli Potkës, në fshatin e Lavdarit, disa kilometra larg qytetit të Korçës. Brenda saj, banorët e vetëm ishim unë, Zybja dhe Jetnori, përkatësisht motra dhe vëllai im, si dhe nëna jonë, Feruze Potka.

Gjithçka që vjen nga kujtimet e hershme të fëmijërisë, ma afron këtë shtëpi me dy kate, të ndërtuar me gurë të gdhendur, të mëdhenj, që i kishin sjellë lavdarakët punëtorë nga malet, duke i tërhequr me kuaj apo duke i transportuar me mundim deri në fshat. Shtëpia ime ishte streha më e sigurt dhe me e mbrojtur, unë prekja me duar muret e saj dhe kështjella e ndërtuar nga Liçoja (kështu e thërrisnin babain tim) dukej sikur shikonte me sfidë gjithçka që shtrihej jashtë saj. Parullat e partisë, fryma e komunizmit, marshimet, festat politike, duartrokitjet pa fund për diktatorin dhe pasuesit e tij, thyheshin me përplasjen e parë pas mureve të shtëpisë, e cila na mbronte dhe na izolonte nga e keqja.

Ku qëndronte forca e fshehtë e kësaj shtëpie-kështjellë? Në fëmijëri, gjithçka e fortë dhe e pamposhtur, për mua lidhej me krahët e babait. Ymerli Potka ishte me profesion sharrëtar, gjithë jetën e kaloi duke u zhvendosur në pyje të thella, në zemër të maleve, ku ngriheshin pemë shekullore dhe ai, me heshtjen enigmatike të tij, e bënte gjithë pyllin të jehonte nga sëpata. *Tak-Tak-Tak*, dëgjohej gjuha e çelikut që kafshonte pemët, rrëzonte përtokë drurët e lartë, bënte njësh madhëstinë e lartë, me tokën e sheshtë, më pas kalonte te pema tjetër, në pyllin tjetër, në malin tjetër.

Në një kohë kur gjithçka rrotull nesh ishte varfëri dhe skamje, kur ushqimi ishte me racion dhe nuk kishte

pothuajse asnjë lidhje me botën jashtë, tehu u sëpatës ishte dora që na ushqente. Prandaj sa herë që mundeshim, kur dilnim në natyrë dhe luanim me njëri-tjetrin, unë dhe vëllai i përkuleshim me nderim pemëve, ato nuk e dinin që një ditë, herët a vonë, do të rrëzoheshin nga sëpata e babait. Por në këtë dhimbje të thellë kishte respekt dhe dashuri, sepse çdo pemë e rrëzuar do të kthehej në diçka më shumë për ne. Për mua fëmijëria ishte e lidhur e gjitha me atë shtëpi.

Unë luaja me vëllain dhe motrën, kishte ditë kur dilja në sheshin e madh dhe qëndroja deri në perëndim të diellit me shokët, por e dija që shtëpia më priste, ishte vendi më i sigurt i botës, muret e saj mund të më mbronin nga gjithçka. Ëndrrat e fëmijërisë e kishin veshur atë shtëpi prej guri me një shpirt të ngrohtë, të dashur, sepse në mënyrë të fshehtë, unë e dija që në çdo gur të hedhur që nga themelet e saj, ishte djersa dhe lodhja e babait tim. Mëngjeseve, pa lindur mirë dielli, kur drita e agimit fillonte të depërtonte, pak e nga pak, nga dritaret, unë dëgjoja hapat e lehtë të nënës që zgjohej e para, niste të vinte rregull, të pastronte dhe të merrej me punët e mëngjesit, sepse *kështjella* kërkonte kujdes, duhej të shkëlqente nga pastërtia kur të zgjoheshim dhe jeta të fillonte rregullisht. Kjo ka qenë një kohë, kur unë besoja se nuk ka gjë më të lumtur sesa të kesh mure që të mbrojnë dhe që mendojnë për ty. Kur krahasoja përmasat e shtëpisë sonë, me shtëpitë e tjera, më rrihte zemra fort nga gëzimi, pastaj e ndiqja nga prapa babain, i shikoja përvjedhur duart e tij, shpatullat e forta dhe të gjera dhe mendoja me krenari që veç një baba i fortë dhe trim si Ymerli Potka, mund të ndërtonte një shtëpi që nuk e rrëzonte as stuhia më e keqe në botë.

Themelet e shtëpisë sonë në Lavdar, kishin që në fillim rrënjë që lidheshin me Amerikën. Në kohën e fëmijërisë, as që më shkonte në mendje të bëja një krahasim të tillë, por kjo ishte e vërtetë. Shumë vite para ndërtimit të shtëpisë, vëllai i gjyshit tim, Riza Potka, kishte emigruar në kontinentin amerikan që të mblidhte kapital. Ishte fillimi i shekullit të XX, në Shqipëri nuk ishte akoma regjimi komunist, njerëzit nga jugu i Shqipërisë, sidomos nga rajoni i Korçës, kishin një lidhje të fortë me tokën e Lirisë, me Amerikën e largët, dhe zgjidhnin të shkonin atje për të ndërtuar ëndrrën e një jete më të mirë.

Gjyshi im, Rexhep Potka, nuk e ndoqi pas vëllain e tij, por qëndroi në fshat. Njëri vëlla do të punonte dhe do të bënte kapital, vëllai tjetër do të merrej me punët në vend. Emri i Rexhep Potkës në atë kohë ishte nga më të respektuarit mes burrave të fshatit. I dëgjohej fjala, e ishte nga të parët që i kërkohej mendim, kur kishte çështje që kërkonin zgjidhje dhe konflikte që duhej të shuheshin pa marrë flakë e zjarr. Në këtë pozitë, im gjysh e ndiente lidhjen e fortë që kishte me tokën dhe njerëzit e tij. “Emigracioni nuk është gjithçka”, i thoshte të vëllait në Amerikë, dhe duhej që ata të investonin për të ngritur një jetë të mirë në vendin e tyre.

Kështu, me fitimet e punës në Amerikë dhe kursimet e vëna mënjanë nga të dy vëllezërit, ata vunë një kapital që e shfrytëzuan për të blerë prona dhe toka në fshat. Nuk kishte gjë më të mirë sesa të punoje tokën tënde dhe t’i gëzoheshë djersës së derdhur në vendin tënd. Të gjitha lodhjet, netët pa gjumë dhe kokëçarjet për probleme nga më të ndryshmet,

zbuteshin e merrnin tjetër kuptim kur ti, në darkë, shtriheshe i lodhur në krevat, mbyllje sytë dhe ajri i vendit tënd, aroma e dheut të tokës, pas shiut që kishte rënë me tepri, depërtonte nga dritaret e lëna hapur përgjysmë dhe ti mbusheshe thellë me frymë dhe nuhatje të parët e tu, që flinin përgjithmonë në dheun e vendit tënd.

Por sa mund të zgjasin gjërat e mira e të bukura? Në një vend si Shqipëria, të pazakonshëm dhe të pakrahasueshëm me vendet e tjera të rajonit, ëndrrat lindin dhe vdisnin shumë shpejt. Pas vitit 1946, kur Shqipëria u quajt Republikë Popullore, komunizmi filloi të shndërrohej ngadalë në një përbindësh të madh, të frikshëm, që gjymtoi çdo ëndërr, çdo dëshirë, çdo frymë për liri të njerëzve të thjeshtë.

Atë që unë e mendoja si kështjellë të pamposhtur, shteti komunist shqiptar e konsideronte si kërcënim ndaj frymës politike në fuqi. E çuditshme që gurët të shpalleshin armiq të popullit, por kështu ndodhi vërtet. Përbindëshi e shikonte kështjellën tonë prej së largu, me sytë e spiunëve, të agjentëve, të njerëzve që mendonin ditë e natë si t'iu bënin keq të tjerëve. Mbi katet e shtëpisë sonë, kur isha fëmijë, unë nuk e dija që po formoheshin re të zeza, të kobshme, që do të shpërthenin në stuhi e do të tronditnin njëherë e përgjithmonë jetën tonë.

I pari që u godit nga stuhia komuniste ishte babai im, Ymerli Potka. Njerëz të partisë, shërbëtorë të regjimit, funksionarë të kohës, kishin ardhur disa herë në dyert e shtëpisë sonë. Gurët e lartë iu bënin sfidë këtyre liliputëve, që me letra nëpër duar, kërkonin të nënshtronin lirinë e saj.

“Duhet t’i bashkoheni kooperativës.”

Kjo ishte porosia, vendimi, urdhri i prerë për anëtarët e fisit Potka. Nuk ishte një kërkesë e çfarëdohej, shteti kërkonte që të dorëzohej çdo metër tokë e blerë, çdo pasuri e krijuar, gjithçka që zotërohej nga individi, që ishte vënë mënjanë me gjak dhe djersë, e pastaj këto të shfrytëzoheshin dhe të përdroreshin nga të gjithë.

Nuk kishte logjikë më vrastare për shpirtin e lirë, sesa të hiqje dorë nga ajo që ishte e jotja, për të cilën kishe luftuar çdo ditë të jetës, e këtë t'ia jepje shtetit që ai të bënte ç'të donte me të. Megjithëse nuk merrej me politikë, babai im, e ndiente të keqen e gatuar në kuzhinën komuniste. Ai fliste me vëllezërit e tjerë, mundohej të gjente një rrugëdalje që të mos i nënshtrohej atij presioni të dhunshëm, që donte t'i rrëmbente pronat që ishin të tijat.

- Si do të bëjmë? - i dëgjoja vëllezërit e tjerë që e pyesnin babain.

Ai rrinte i menduar. Nuk donte që të përgjigjej. Unë kujtoja se muret e shtëpisë sonë, gurët e fortë e të thepisur të saj, mund të na mbronin nga çdo e keqe. Por unë isha thjesht një fëmijë, kurse bota jashtë po bëhej e keqe, e përbindëshi komunist kishte nuhatur e po i afrohej vatrës sonë.

- Nëse i bashkohemi kooperativës, do të heqim dorë nga të gjitha tokat tona. Do të jemi në duart e shtetit. Nëse shtetit i shkon në mendje të mos na japë bukë dhe të na lërë të vdesim, kështu do të ndodhë, sepse ne do t'i përkasim atij, do të jemi pjesë e regjimit, skllëvër të komunizmit.

Ishin fjalë që unë nuk i kuptoja, por rrëmuja e madhe që bëhej në mendjen time lejonte që të mbijetonin këto fjalë të çuditshme: *komunizëm, skllëvër, bukë, vdekje.*

Ia përsërisja vëllait tim, kur mbeteshim vetëm. Jetnori, një vit më i madh se unë, më dëgjonte me mosbesim. “Nuk ka ç’të na ndodhë, shtëpinë e kemi kështjellë”, më thoshte dhe si për të më bindur, i afrohej mureve të forta, i prekte me dorë dhe më detyronte që ta provoja dhe unë.

Ah, ç’kujtim i ngrohtë dhe i bukur të përkëdhelje ata gurë të ftohtë, të mëdhenj, të rëndë, e ta ndieje veten të sigurt, që asgjë e keqe nuk do të ndodhte për sa kohë kështjella do të kujdesej për ty.

Por jashtë, në botën tjetër, gjërat nuk ishin të sigurta dhe e keqja kishte marrë rrugët e gjëra. Nga një bisedë e babait me vëllain e tij, dëgjova për herë të parë fjalën “shtetëzim”. Shteti që merrte atë që ishte e jotja, e nuk të pyeste fare.

“Mirëmëngjesi, jam Shteti, dua të marr tokat e tua. Dua të marr shtëpinë tënde. Dua të marr emrin tënd. Dua të marr jetën tënde! Nuk pyes fare, unë jam shteti! Unë shtetëzoj!”

Kush vallë e kishte shpikur këtë formulë kaq makabre? Shteti merrte pa pyetur fare. Po babai im çfarë thoshte? Po gjyshi, xhaxhallarët, njerëzit e tjerë që kishin punuar gjithë jetën për të ngritur pasurinë dhe mirëqenien, e tani një dorë e zezë iu trokiste në portë dhe i kërcënonte që do t’ua rrëmbente të gjitha?

- Dëgjo mor bir, - më kujtohet që më thoshte im atë në atë kohë, - e vërteta zhytet, por nuk mbytet. Sa më i vërtetë të jesh, aq më trim bëhesh.

Unë e kundroja i habitur, kur i shqiptonte ato fjalë. Nuk kuptoja tamam, por pohoja duke tundur kokën pas çdo fjale të tij. Për mua babai im ishte gjithçka! Këtë mundohesha t’ia tregoja me të gjitha mënyrat. E ndihmoja, e ndiqja

nga pas sa herë që më kërkonte me vete. Duhej të dilnim të bënim bar për bagëtitë? Më mjaftonte një fjalë e tij dhe unë hidhesha nga vendi dhe nxitoja me vrap që ta arrija. Duhej të bënim dru në mal? Isha gati dhe e ndiqja nga pas, megjithëse e dija që do të më dhembnin duart dhe kurrizi nga pesha e rëndë. Babai ishte Perëndia për mua! Unë e shihja në gojë kur fliste, e fjalët e tij ishin si fjalët e Zotit.

- Pse nuk je i gëzuar këto kohë? - e pyesja ndonjë moment, kur pushonim të mbusheshim me frymë dhe të na çlodheshin krahët. Ai më shpupuriste flokët, matej të thoshte diçka, por nuk i jepte frymë fjalëve. Nuk donte të më trembte. Rrëfenja e përbindëshit të keq komunist, ishte më e vërtetë se kurrë në atë kohë. Unë e kuptoja në heshtje dhe nuk e pyesja më. A e dinte e gjithë bota që babai im ishte shumë trim dhe fisnik? Dhe më shumë sesa të gjithë së bashku, ai zotëronte dy virtyte: Nuk fliste shumë dhe ishte shumë besimtar te Perëndia. Kur shikonte padrejtësitë si funksiononte shteti ai thoshte: - Një ditë ky sistem do të ikë. Perëndia do ta shkatërrojë. Nëse s'e bëjnë njerëzit, Perëndia do të hakmerret.

- Pse duhet të hakmerret Perëndia? - e pyesja unë, i mbyllur në botën time të fëmijërisë. Nuk e dija që në Shqipërinë e asaj kohe, regjimi komunist, pas vendimeve të konfiskimit, vendosi që tokat, shtëpitë, dyqanet, mallrat, fabrikat, punishtet, llogaritë bankare t'i kalonin shtetit dhe u sekuestrua edhe ari pas marrjes nën kontroll të shtëpive të kundërshtarëve politikë.

Prona të konfiskohej nga shteti dhe shteti ia jepte në përdorim atyre që i quante të drejtë për sistemin. Sipas raporteve të asaj kohe, nga Policia e Korçës, tregtarëve në

këtë qytet u ishin marrë 400 kg flori dhe 48 mijë napolona. “Organet e Mbrojtjes së Popullit” dhe seksionet e tyre lokale në qytete të ndryshme ishin të angazhuara në zbulimin e arit të fshehur në qypa dhe në bastisjen e shtëpive të të pasurve, duke sekuestruar jo vetëm monedha floriri, por çdolloj takëmi dhe sendesh me vlerë, si dhe objekte antikuariati, kujtime të trashëguara nga paraardhësit e familjeve.

Por këto gjëra për mendjen e një fëmije ishin si çudira të pakuptueshme. Unë e shikoja babain kur kthehej pas javëve të gjata të kaluara nëpër male, për të prerë e sharruar dru pylli, e me të mbërritur në shtëpi, pasi na përqafonte, mbështeste dorën në gurët e kështjellës sonë dhe psherëtinte thellë. Çfarë e trembte? Cila ishte ajo e keqe që e gërryente përbrenda dhe ia kishte tretur dritën e syve?

- Nuk duhet t’i dorëzohemi të keqes! - e dëgjova një mbrëmje kur po diskutonte me zë të lartë me nënën. Unë me vëllain kishim rënë të flinim në dhomën me dy divane përballë njëri-tjetrit. Motra flinte në kuzhinë. Nga jashtë derës, dëgjoheshin hapa nervozë, lart e poshtë.

- Shteti... Ata janë shtet, - dëgjova turbull fjalët e nënës. U struka më thellë poshtë kuvertës. Kjo fjalë, që po e dëgjoja shpesh atë kohë, kishte nisur të më fuste frikë. Kishte kaluar mesnata, kur në derë u dëgjuan të trokitura. Pastaj një zë i ngjirur burri. Ishte një nga vëllezërit e babait.

- Duan që t’i bashkohemi kooperativës! Përndryshe do ta kemi keq punën!

Kooperativë! Edhe kjo ishte një fjalë që e kisha dëgjuar, por nuk ia dija kuptimin. Vrisja mendjen ç'kërkonin nga prindërit e mi, nga të afërmit tanë, këta njerëz që quheshin shteti dhe që ishin të pakënaqur me mënyrën si zgjoheshim çdo mëngjes dhe e nisnim jetën tonë, siç e kishim bërë që kur kishim lindur mbi tokë.

- Ata sot na kërkojnë tokën. Nesër do të vijnë të na marrin shtëpinë. Do të na heqin ajrin dhe bukën!

Ishte zëri i babait. Nuk e kisha parë asnjëherë kaq të nxehur. Po si do të na hiqnin ajrin dhe bukën këta njerëz? Kush ishin ata? Ç'të keqe iu kishim bërë?

U dëgjuan përsëri të trokitura. Në shtëpinë tonë po vinin të afërm të tjerë. Si duket, po diskutohej diçka e madhe. Duhej të merrej një vendim. Po shtëpinë, që tha babai do të na e merrnin? Ku do të rrinim ne pastaj? A mund ta bënin dot diçka të tillë? U përpëlita në krevat, nuk dija nëse duhej t'i besoja atyre fjalëve që nuk ua dija kuptimin, dhe të prisja që herët a vonë të ndodhte një katastrofë. Pikërisht kështu: Katastrofë! Këtë fjalë e dëgjova disa herë të shqiptoj me zë të lartë atë natë, por as asaj fjale nuk ia dija kuptimin. E thosha si të ishte një copëz buke me grurë të njomë, që e përtyp sa nga një anë e gojës, te tjetra dhe nuk e gëlltit dot. Katastrofë! Konfiskim! Kooperativë! Më zuri gjumi me ëndrra të llahtarisura, e nuk e dija që në mëngjes, katastrofa do të ishte kthyer në realitet të hidhur dhe unë s'do të isha më fëmijë.

ARRESTIMI I BABAIT

Mëngjes. Dita sa ka nisur të marrë frymë. Në fshat dëgjohen lëvizjet e para të njerëzve, por një uturimë e frikshme e thyen qetësinë e zakonshme të zonës. Kërcej nga krevati dhe e mbaj frymën në dritare. Një makinë *Arro*, e zezë, prej së cilës zbresin katër policë me pamje të egërsuar. M'u kujtuan fjalët që dëgjova një natë më parë nga babai. Tani po shikoja se si një dorë e frikshme, po zgjatej që ta shtrëngonte dhe t'i merrte frymën një familjeje me tre fëmijë, që mbahej me krahët e një burri që punonte sëpatën nga mëngjesi në darkë.

Policët që zbritën e dinin mirë ç'do të bënin. Babai doli në derë.

- Ç'kërkoni këtu? - i pyeti. Pas krahëve të tij u shfaq figura e nënës, si një qenie e brishtë, që priste të thyhej kristal, nga çasti në çast.

- Ymerli Potka, në emër të pushtetit popullor, duhet të vish me ne! Je i arrestuar!

- Çfarë kam bërë? - tha babai dhe në zërin e tij nuk kishte frikë, as lëkundje, por një rebelim që donte të shpërthente në zemërim të papërmbajtur.

- Ato i dimë ne! Nuk je as i pari as i fundit që kundërshton regjimin tonë dhe i thyen hundët pas grushtit të Partisë!

Edhe vëllai ishte afruar pranë meje te dritarja dhe po përgjonte me frymëmarrjen e rënduar atë dialog. Kush ishin këta njerëz? Çfarë donin që të bënin me babain tonë?

- Unë duart dhe djersën time kam përdorur gjithë jetën! Nuk kam lidhje as me politikë, as me parti, as me shtet! - gjëmoi babai.

- As me kooperativën tonë! - ishte përgjigjja therëse e njërit prej policëve.

Nëna ngriu në vend nga fjalët. Ç'ishte kjo gjëmë e pakuptimtë? Ç'donin ata ushtarakë nga burri i saj? Donin të hakmerreshin që ai dhe vëllezërit e tij nuk kishin pranuar t'i linin pronat dhe tokat që të shtetëzoheshin? Atë që nuk e kishin dhënë me dëshirën e tyre, kishin ardhur t'ia merrnin me pahir.

- Futu brenda, bëj gati familjen, ne kemi urdhër të marrim çdo shtrojë, mbulesa, rroba trupi, s'pret koha.

Zhurma dhe zërat e vrazhdë bënë që të ngrihen edhe banorët e tjerë të lagjes.

- Prisni o bij, mos është bërë ndonjë gabim, - u dëgjua zëri i një gruaje të moshuar që banonte pranë nesh.

- Plakë, paske fjalë ti, qeveria jonë e zë lepurin me qerre, - tha ai që duhej të ishte kreu i policëve. Në heshtje dhe me hijen e së keqes në fytyrë, babai dhe nëna po shikonin të shtangur. Fshatarët e tjerë që kishin nisur të vinin pas përhapjes së lajmit, u tronditën duke mallkuar e sharë nën buzë ata që po i bënin këto gjëma dhe dredhi.

- Mirë, mjaft me kaq, po vij me ju, më merrni! - tha pasi u mendua një hop babai. - Kam fëmijët brenda, nuk dua që të tremben!

- Fëmijët duhet t'i shikojnë të gjitha! - klithi gati i kënaqur polici i parë. - Edhe ti do të shikosh atë që do të bëjmë!

Ah, si krisën themelet e kështjellës sime! Prisja që ajo të na mbronte, që gurët e saj të mëdhenj e të rëndë të bëheshin pengesë për këta njerëz të ligj, që kishin ardhur të na merrnin atë që ishte e jona.

Por shtëpia nuk mundej të luftonte të keqen që vinte nga zemra e njeriut. Ajo mund t'i bënte ballë shirave, shtrëngatave, stuhisë, borës dhe dimrit, por jo ligësisë së njeriut.

Nëna klithi, u mundua t'i pengonte, por ishte e kotë. U zgjua dhe motra, që mes atyre klithmave, filloi të qajë me të madhe edhe ajo vetë. Policët nuk donin t'ia dinin, filluan të kontrollojnë në çdo skutë të shtëpisë. Thyen qelqurinat e bufesë, përmbysën tavolinën, karriget, ngritën në ajër dyshekët dhe divanet. As vetë nuk e dinin ç'të kërkonin. Ç'thesare mund të ishin fshehur në shtëpinë e një druvari të thjeshtë? Donin që të burgosnin babain bashkë me vëllezërit dhe djemtë e xhaxhait. Sistemi komunist ishte i pakënaqur që ata nuk hynin në kooperativë. Punonin maleve, prisnin dru, sharronin në lartësi të bardha. Shteti mendonte se Ymerli Potka shtëpinë e tij e kishte ndërtuar me lekët që kishte nxjerrë duke punuar nëpër male. Kjo ishte e ndaluar, gjithçka që fitohej, duhej të nxirrej në kooperativë.

U sprapsa nga dritarja kur brenda u futën dy nga policët. Më shtynë mua dhe vëllain dhe nisën të kontrollonin. Ne ishim aq të varfër dhe dhoma jonë ishte aq e thjeshtë, sa ata nuk dinin ç'të merrnin. Në përfundim, rrëmbyen jorganët me të cilët ishim mbuluar gjatë natës dhe i morën me vete.

Kështu bënë edhe në dhomat e tjera. E zhveshën të gjithë shtëpinë nga ato pak gjëra dhe orendi të mbetura, e lanë lakuriq.

- Ç'bëni kështu, a jeni në vete apo jo? Me çfarë do të mbulohen fëmijët? - hungëroi babai duke i prerë rrugën njërit prej policëve.

Pa humbur kohë, dy të tjerët iu hodhën sipër, e mbajtën pas krahëve dhe ia lidhën duart. Pastaj zvarrë, nën sytë tanë të tmerruar, e tërhoqën me forcë jashtë.

- Baba! - thirra, por lotët më kishin ngrirë në sy. Ishte aq e frikshme, e papërballueshme, ajo skenë. Nëna kishte ngrirë në prag të derës, mes nesh dhe babait që po e fushin në makinën e zezë.

- Baba! - klitha përsëri, dhe kur ndjeva motorin e makinës që u ndez, u lëshova me vrap. Makina po kthehej me shpejtësi nga kishte ardhur, ndërsa unë vrapoja, doja ta arrija, ta ndaloja atë kutizë të zezë, që dukej sikur po ma merrte përgjithmonë atin tim. Pluhuri që ngrihej pas saj, nuk më la të shikoja kur merrte kthesën, e në atë vrap të çmendur, të mbushur me makth e tmerr, unë shkelja zbatshur mbi tokën e ngrirë të mëngjesit. Këmbët përplaseshin me furi, sytë më ishin zënë nga tmerri, arrija të shihja argjilën ku zhyteshin hapat, por veç një moment, sepse vrapoja, vrapoja, ta arrija atë kalë të zi që kishte marrë në kurriz një herë e përgjithmonë babain.

Derisa në horizont, nuk dukej më asgjë. Ndalova një moment. Por pastaj dëshira për vrapim m'u ngjit sërish përbrenda. Doja të vrapoja, të arratisesha... hera e parë që kjo fjalë tingëlloi e qartë në kokën time. Të arratisesha... Të

arratisesha nga ky vend, nga këta njerëz, nga kjo kohë, nga kjo diktaturë, nga kjo çmenduri...

Dhe nisa prapë vrapin. Nuk kisha më përpara makinën e policisë, por gurë të mëdhenj, shkëmbinj të thepisur, pellgje të ngrira, me akull, ku e zhysja këmbën pa e çarë kokën. Nuk e di sa vazhdoi kjo. E ftohta e ditës zuri të depërtonte brenda meje, kështu që i ula krahët në anë, u ktheva me fytyrë nga shtëpia, dhe fillova rrugën e kthimit nga kisha ardhur. Zemra më përpëllitej në fytyrë. Këmbët s'po më mbanin. Vrisja mendjen se mos tani, që po kthehesha në shtëpi, nuk do të gjeja më as nënën, vëllain dhe motrën.

Përqark meje, kaçubet e shëlgut, pemët e stolisura dhe degët e ulëta të plepave, kërruseshin në një ankth të pambarimtë. Sytë e mi nuk shikonin askund fusha apo gardhe, as shtëpi as rrugë; as edhe një frymë njeriu për aq larg sa mund të shikoja gjithandej. Çdo gjë ia kishte lënë vendin një dhimbjeje të egër, që gufonte kraharorin tim, e dilte jashtë si klithmë çlirimi: Arratisje... Me çdo kusht... Shpëtim!

Kur u ktheva, nëna më priste te dera. Nuk ishte zhvendosur asnjë centimetër që pas arrestimit të babait. Sa e vogël, e mplakur, e brishtë dhe e rrëzuar m'u duk.

Hyra brenda në shtëpi. Nuk ishte më kështjella ime e dikurshme. Muret e saj tani më ngjanin të ftohta. Dukej sikur kishte kohë që e kishin arrestuar babain, por s'ishte akoma njëmbëdhjetë e paradites. Hoqa xhupin, iu afrova sobës me dru, duke e lënë të nxehutin që të më hynte në duar dhe në këmbë. Sapo arrita t'i hap dhe t'i mbyll gishtat, ndjeva hapat e vëllait dhe motrës që më dolën nga prapa.

- Nuk e arrite dot? - tha gati me të qarë motra.

Tunda kokën në shenjë mohimi. Vëllai më vendosi një rën dorë mbi sup. Ashtu na gjeti nëna. Ajo u përpoq të fliste, por nuk mundi. Fjalët iu ngjeshën si gur graniti në prehër dhe kur, më në fund, foli, secila ishte e rëndë dhe e ftohtë. Edhe ne, nuk flisnim dot. Secili mendonte dhe qante përbrenda, pranë zjarrit që na ndriçonte me flakët e nxehta, të heshtur, si jetimë.

TAKIMI I PARË

Vlorë, 2022

Java e parë e shtatorit. Jam takuar me mister Potkën në qytetin e Vlorës. Këtu vjen çdo vit për pushime bashkë me bashkëshorten e tij Nevilën dhe fëmijët. Ka një lidhje të fortë me gjithçka që është shqiptare dhe pavarësisht punës që ushqen një ritëm të pandalur, kthimi në vendlindje duket se justifikon gjithçka.

- Edhe pas tridhjetë e pesë vitesh, gjen përherë kënaqësi të vish në vendin tonë? - e pyes, ndërkohë që zëmë vend në një lokal buzë detit, ku dallgët përplasen lehtë pas skelës prej betoni nën këmbët tona. Ai buzëqesh. Nuk përgjigjet menjëherë, nxjerr një çantë të vogël ku mban purot e tij të parapëlqyera, e ndez dhe tymi pështjellon ajrin mes nesh.

- Shqipëria, - më thotë, - është vendi ku ka mbetur një pjesë e shpirtit tim kur u arratisa. Unë nuk iu largova vendit, natyrës, të afërmeve. Unë guxova të zgjedh mes ferrit komunist dhe lirisë, por asnjëherë nuk hoqa dorë së dashuri vendin tim. Kthehem pesë-gjashtë herë në vit këtu.

Pohoj me kokë, pa u përgjigjur. Mendja më shkon te Shqipëria e vitit 2022, ku njerëzit nxitojnë, i ka kapur një ankth i madh që të largohen, megjithëse duhet të ndihen të lirë dhe nuk i nënshtrohen më rregullave të hekurta të

diktaturës. Nuk është e lehtë të marrësh gjithçka me vete dhe të ikësh drejt një jete tjetër, në një vend tjetër ku nuk e di se çfarë të pret. Fatkeqësia, në këtë ikje që po e zbraz dita-ditës vendin tonë, ka të bëjë me mllëfin e mbujtur brenda shpirtit të njerëzve. Ka një pakënaqësi, parrëziqi, dëshpërim të papërmbajtshëm, sa kanë nisur që të mos ndiejnë gjë tjetër për Shqipërinë, përveçse pezmatim. “Nuk është faji i vendit, por i njerëzve që drejtojnë këtë vend”, ngjan të dëgjosh herë pas here, mes thirrjeve për të përmbajtur këtë eksod modern drejt perëndimit. Por askush nuk dëgjon. Një pjesë e madhe ndihen si të kapur në çark dhe e vetmja gjë që duan, është të ikin.

Mister Potka, sikur të më ketë lexuar mendimet, thotë:

- Ky vend më ka bekuar me kujtimet e para të fëmijërisë, me gjuhën e nënës dhe me njerëzit që i dua më shumë në jetë. Njeriu mund të shkojë në hënë, njeriu mund të bëhet gjigant. Mendon që paraja të bën gjigant, politika të bën gjigant. Por madhësia e njeriut lidhet me tokën e tij. Më vjen keq që nuk jam pronar i Amerikës që ta ktheja në një vend të pasur të gjithë Shqipërinë, por njeriu atë kontribut që mund të japë, atë që ka, atë që di, me mundësitë e tij duhet të bëjë të pamundurën për vendin e tij. Vetëm atëherë është i ngopur. Jo të vijë vetëm ta shikojë, të hajë, të pijë, por të japë një kontribut sado të vogël. Qoftë dhe të mësojë dikë të bëjë diçka të vogël, t’i mësojë not, të shkojë në kishë, t’i mësojë atë që di, duhet ta ndajë. Sepse toka është e lidhur me shpirtin dhe këto të dyja nuk ndahen. As krenaria, as paraja, asnjë vend tjetër, as në hënë t’i çosh, shpirti me tokën nuk ndahen.

E vështrova me kujdes këtë njeri që fliste me atë që ishte zemra, shpirti i tij, me fjalë që nuk hidheshin dot poshtë, që të mbeteshin përherë në kujtesë. Njeriu, mbetet njeri, kudo që të shkojë dhe çfarëdo që të bëjë. Sot, mund të them që kam mundësi të shkoj ku të dua, kam vizituar gati të gjitha vendet e punës për biznes dhe për kënaqësi, por atë që gjej këtu, nuk e ndryshoj dot me asgjë tjetër. Njeriu nuk duhet të shkëputet asnjëherë nga e kaluara e tij, sepse ajo që kemi qenë, tregon atë që jemi dhe si do të bëhemi një ditë. Edhe unë e gjej veten te ky mendim. Nuk ka rëndësi nëse je i pasur apo i varfër për të treguar respekt dhe dashuri për të kaluarën tënde. Ajo është si një hije e pandashme nga trupi yt, është atje që të tregojë edhe shkëlqimin e diellit mbi kokë.

- Por puna, - tregon mister Potka, - është e tillë që më duhet të jem gjithë kohës në komunikim me të tjerët. Prandaj, ka tridhjetë vjet që marrim me vete sekretaren tonë, e cila i bën pushimet bashkë me familjen tonë në Vlorë. I prenotojmë edhe asaj një apartament për një muaj, e tashmë edhe ajo ndihet pak vlonjate, pak shqiptare brenda vetes. Është mësuar dhe shijon gjithçka që ka ky vendi ynë.

I çuditshëm dhe i mistershëm, mister Potka. Një njeri i padeshifrueshëm, që fjalët i nxirrte nga goja me shkathtësi magjepsëse. Valët e detit e zbutin shkumën që përplaslet pranë nesh. Është momenti i kujtimeve. Nxjerr regjistruetin që të incizoj bisedën. Rrëfimi është ndalur tek arrestimi i babait të tij, ndaj me padurim për të dëgjuar vazhdimin, qëndroj sy e veshë, në pritje...

VIZITA NË BURG

Babai në imagjinatën time ishte njeriu më i madh dhe më i fuqishëm i botës, ai që i bënte ballë gjithçkaje. Tani që nuk ishte, asgjë nuk dukej me kuptim për ne. E vështroja nënën që dukej më e vogël, më e pambrojtur, më e plakur, dhe nuk guxoja t'i thosha asnjë fjalë. Edhe me motrën dhe vëllain nuk flisnim dot lirisht. Secili nga ne e dëshironte babain në shtëpi, por na dukej që po ta përmendnim emrin e tij, do të shfaqej përsëri përpara shtëpisë sonë xhipi i zi i policisë. Edhe sa kohë do ta mbanin të mbyllur? Për sa do të rrinte larg nesh? A po i bënin keq atje ku ndodhej? A ishte ngrohtë, a kishte shtrat, a kishte ushqim të mjaftueshëm babai ynë?

Për një fëmijë, ka pyetje që asnjëherë nuk gjejnë përgjigje, por që ndiqen nga pyetje të tjera, pa fund. Të gjitha këto unë i mbaja të mbyllura brenda vetes, nuk arrija dot t'i thosha me zë të lartë, sikur mos i bëja keq, pa dashur, babait tim, po të shqiptoja frikën e madhe që ndieja në shpirt.

Brenda një dite, jeta e çdonjërit prej nesh në familje ndryshoi. U bëmë më të heshtur, na dukej sikur dielli lindte më vonë dhe dita errësohej më shpejt. Njerëzit e fshatit, mundoheshin të na e lehtësonin vuajtjen. Nuk na urrenin, nuk na shikonin si armiq. Ata e donin babain tonë, na donin ne dhe e ndienin në vetvete që e gjithë kjo ishte padrejtësi. Por vetëm kaq. Nuk bënin dot asgjë më shumë. Unë po filloja

që ta kuptoja botën. Isha akoma fëmijë, por më dukej sikur njerëzit synonin të ishin mizorë kundrejt atyre që i mendonin të dobët. Ishte e rrallë për njerëzit që t'u vinte keq për një burrë të pafuqishëm, përkundrazi, shumica e tyre kishin një sjellje mbizotëruese ndaj të dobëtëve dhe përpiqeshin t'i shtypnin ata. Ky mendim, akoma i paplotë në mendjen time, më trembte. Ndoshta shumica e njerëzve e njihnin dobësinë brenda vetes dhe e kuptonin se sa lehtë mund të ndryshonin rolet. Kjo ndjenjë ushqente mizorinë dhe urrejtjen e personit më të fortë dhe vendosmërinë e tij për të shfarosur të dobëtin nga faqja e dheut, duke eliminuar kështu edhe idenë që ai, po ashtu, mund të kishte të njëjtin fat të keq një ditë.

Ditët u bënë javë, dhe ndryshe nga koha kur babai ikte për muaj me radhë larg nesh, në male, për punë, tani më kishte kapur një mall i papërmbajtur që ta takoja, ta shihja dhe ta përqafoja si nuk e kisha bërë kurrë më parë.

- Kur do ta shoh babin? - e pyesja nënën nga mëngjesi në darkë. Ëndërroja takimin me të, më dukej sikur nuk do të vinte më kurrë në shtëpi dhe kjo më kthehej në një lëmsh të madh në zemër. I lutesha çdo mbrëmje qiellit, të kisha mundësi të shkoja afër tim ati. Derisa një ditë, lutjet e mia u dëgjuan.

Mamaja dhe nusja e një prej xhaxhallarëve të arrestuar bashkë me tim atë, kishin marrë lejë që t'i vizitonin në burg bashkëshortët e tyre. Mund të merrnin dhe një prej fëmijëve. Do t'i shoqëronte vëllai i nënës, daja im, Gani Potka.

- Do të vish ti!

Kur dëgjova këto fjalë, klitha nga gëzimi. Ishte një shkarkesë elektrike, që ndriçoi shpirtin tim si një llambë

inkandeshente. Më në fund, do ta shihja, ta takoja, ta puthja. Vëllai im, Jetnori, një vit më i madh, u mërzit dhe gëlltiti lot të hidhur, por nëna e mori mënjanë dhe i tha që i takonte atij të kujdesej për shtëpinë në mungesë të saj. Ai ishte më i madhi, burri i shtëpisë, dhe duhej t'i dilte zot të motrës gjatë kohës që nuk do të ishim ne.

Si nëpër ëndërr, u bëmë gati për rrugën e gjatë. Na kishin thënë që babain e kishin burgosur në Ballsh, pranë rafinerisë së naftës, por më vonë doli që kjo nuk ishte e vërtetë. U bëmë gati dhe u nisëm në orët e para të mëngjesit. Më këmbë, mes baltës dhe shiut që vesonte, tri orë rrugë për të mbërritur deri në qytetin e Korçës, nga ku do të merrnim makinë për të vazhduar më tutje.

Si mund të shpjegohen vallë ndjenjat e fëmijës? Gjithë ai gëzim i madh, që i la vendin një frike të papërmbajtur nga errësira. Nuk dukej asgjë, nata shëmbëllente e thellë, e zezë, e kobshme dhe unë ndieja kraharorin që më shpërthente nga rrahjet e zemrës.

“Po shkon të takosh tët atë! - i jepja zemër vetes. - Bëhu trim!”

Por, sapo i mendoja këto fjalë, diçka më dukej se më varej pas kurrizit, rrëshqiste si hije në hapat e mi e më pengonte të ecja lirisht.

- Nënë, - klitha, - nuk shikoj asgjë.

U dëgjua edhe psherëtima e lodhur e dy grave të tjera. Daja nuk foli. Gjithçka ishte e gëlltitur nga nata e asaj vjeshte me shi. Veshët më gjëmonin nga mendimet e tmerrshme dhe m'u fanepsën ulërimat e policëve që hiqnin zvarrë prej nesh, babain tim. E tunda kokën t'i shpërndaja

larg vetes, por mendimet ishin më të furishme se kurrë, shumë më tepër nga sa i kisha pasur një natë më parë. Në errësirë, kërcënimi ngjante më pranë dhe më i frikshëm. Më dukej sikur këmbët do të më paralizoheshin nga çasti në çast. Kështu duhej të ndihej edhe nëna me nusen e xhaxhait. Në errësirë, prapa çdo gjetheje, pas çdo dege, çdo peme dhe çdo tingulli, na bëhej sikur dëgjonim hapat e shurdhët të policëve, të cilët vinin tinëzisht drejt nesh, më pranë, më pranë...

I zura veshët në përpjekje për të qetësuar shpirtin duke mos dëgjuar më asnjë tingull. E ndieja që kurrë nuk mund të hapja digat e mendimeve të mia më intime, sepse përballë, do të më dilte e frikshme e stërmadhe, fytyra e përbindëshit: Shtetit të zi që na hoqi prej vetes babain tonë.

Në një moment, kur ankthi kishte arritur kulmin, dëgjova fjalët: - Ndaloni pak! - pastaj nëna u përkul në tokë, hoqi diçka nga vetja, ndezi një fije shkrepëse dhe ia afroi një letre që bëri të vezullonin hijet e errësirës para nesh.

Me atë fletë të ndezur, i vuri flakën opingës që kishte hequr nga këmba, por kjo nuk mori zjarr lehtë. Edhe një fije tjetër letre. Edhe një, derisa goma në pjesën e sipërme, nisi të përshkënditej nga flakët, u ndez dhe hodhi një ndriçim të zbehtë përtej. Tani shikonim diçka. Iu rikthyem rrugës në heshtje, me nënën që ecte më ngadalë prej nesh, sepse njërën këmbë e hidhte të zbathur në errësirë.

Në Korçë mbërritëm në agim. Errësira e natës na ishte ngulur në sy, dhe mezi dallonim ndërtesat në anët e rrugës së qytetit. Morëm autobusin deri në Gur të Kuqit, ku ishte stacioni i trenit për t'u nisur drejt Ballshit.

Treni! Nuk e kisha dëgjuar asnjëherë më parë këtë fjalë, dhe kur pashë lokomotivën metalike që tërhiqte nga pas vagonët, si një gjarpërushe lozonjare, nuk u përmbajta dhe klitha nga gëzimi. Për një moment u ktheva përsëri fëmijë, i harrova të gjitha, lodhjet, frikën, errësisrën, babain në burg. Po i gëzohesha trenit, që lëshonte një fishkëllimë të hareshme, sikur të donte të fliste me mua.

Zumë vend në një kabinë ku mund të uleshim, e atje, ngrohtë, me fjalët e njerëzve që ktheheshin në një nanurisje të ëmbël për veshët e lodhur më këputi gjumi.

Të gjitha ato orë udhëtimi shkuan dëm, pasi mbërritëm në burgun e Ballshit. Këtu na dhanë një përgjigje të vrazhdë, që babain tonë e kishin transferuar në burgun e Paperit, në Peqin. Pa na lajmëruar fare. Babain tonë, nga qelitë e atij burgu të frikshëm, të pistë, të rrethuar me tela me gjemba dhe roja të armatosura, e kishin flakërirë qindra kilometra tutje, në një tjetër burg, në një tjetër birucë të pistë, sikur të ishte numër dhe jo qenie njerëzore.

Mund edhe ta kishin rrahur, e ne nuk do të kishim marrë vesh gjë. Mund edhe ta kishin vrarë dhe prapë neve nuk do të lajmëronte njeri. Qeniet njerëzore, nuk kishin asnjë vlerë në sytë e regjimit komunist. Por mua, më shumë sesa këto mendime, më trembi pamja që pashë. Një ndërtesë e frikshme, e zezë, si nata që kishim kaluar një ditë më parë, ku njerëzit ishin të qethur, të tretur, të veshur me kapota të pista. Çdo njeri mund të gabonte, mund të bënte gjëra që dëmtonin të tjerët apo shoqërinë, por a mund të trajtohej kaq çnjerëzisht? Po gardianët që i ruanin këta të burgosur, çfarë njerëzish ishin vallë? Secili prej tyre, edhe pse mund

të kishte bërë gabime shumë më të këqija në jetë, gëzonte një jetë normale, sipas rregullave të partisë. Po a nuk iu vinte keq për të burgosurit dhe fëmijët e tyre? Mos vallë të gjithë njerëzit ishin të tillë, që ndryshonin nga vetvetja e zakonshme kur viheshin nën trysninë e rrezikut apo të diçkaje që ishte më tepër nga sa mund ta përballonin? U ndjeva i turbulluar, por kishte diçka rreth të cilës isha i palëkundur. Doja të përqafoja babain tim dhe do ta takoja me çdo kusht.

U nisëm përsëri në rrugë. Në kthim gjetëm një kamion që na transportoi deri në vend. Kur mbërritëm në burgun e Paperit, mbylla sytë dhe përfytyrova fytyrën e babait. Pas pak do ta takoja përsëri. E ndjeva dhe e imagjinova takimin me të, vërtet e doja... Zbritëm nga kamioni dhe para syve të mi u shfaq një fushë, e rrethuar me tela me gjemba dhe brenda saj, kafaze hekuri ku brenda tyre kishte nga një të burgosur që ngjanin si hije të lëna në mëshirë të fatit. Të ishte shndërruar në hije edhe babai im? Ngado dallohej dhimbje, lot, mërzi, uri, mllef, revoltë shpirtërore dhe mizerje.

Doja që të frynte një erë e fortë sa llamarinat e çatisë së burgut të shkuleshin nga vendi. Por para syve tanë vazhdonte rituali i përditshëm i ndëshkimit. Të gjithë të burgosurit në punë. Në mëngjes, para se të dilnin nga qelitë, një pjatë alumini çaj dhe një kothere bukë, pastaj një gardian bashkë me eprorët e tij që i trajtonin çnjerëzisht ata shpirtra të këputur nga lodhja dhe dhimbjet. Doja të qaja, m'u mbushën sytë dhe u mundova të them diçka, por nuk munda.

Babanë e thirrën të dilte jashtë të na takonte dhe për fat të keq ishte ndryshe nga sa e kisha imagjinuar me padurim. Edhe ai ishte kthyer në hije të vetvetes. I tretur nga të pangrënët, i qethur tullac, me një kapotë të vjetër prej të burgosuri, që e tregonte plak e të pashpresë. Këtu, pashë drejt në sy mallkimin e shtetit komunist. Telat me gjemba m'u pështirosën, ato roja me armë, ato kulla të larta që kontrollonin edhe fluturimin e mizës, e qëndronin të gatshme të vrisnin pa paralajmërim të burgosurit kockë e lëkurë, sikur do të vdisnin nesër.

Vetëm kur foli fjalët e para dhe buzët e tij morën formën e buzëqeshjes, e ndjeva vërtet që ishte babai im. Dhe që e kishin torturuar dhe lodhur atje brenda, çdo ditë. Ai zgjati duart për të më marrë hopa, u stepa pak, bota më erdhi rrotull nga ndjenjat e forta. Ishte e dhimbshme, nuk doja të pranoja që babi im ishte plakur për aq pak kohë. Më mori në krahë dhe shtrëngoi fort. Ndjeva frymëmarrjen, aromën e tij, ishte vërtet im atë. Pastaj më uli në prehër. Rrija para tij duke e vështruar drejt në sy, prisja të më thoshte diçka. Heshtje e thellë.

- Çfarë të kanë bërë babi? - thashë me zë të ulët, me frikë mos më dëgjonte njeri. Ajo fytyrë e zbehtë, e lodhur, e dhimbshme, kush vallë kishte guxuar t'i bënte keq babait tim?

Ai nuk foli. Me shpatullat e kërrusura, mundohej të mbante lotët e shtrënguar në sy. Unë u përpoqa të sajoj një buzëqeshje, por nuk arrita dot. E dija që atje përpara gjendej babai im, por pse ai nuk ngjante më si dikur? Përse mundohej dhe shtirej, shtrëngonte dhëmbët dhe grushtet,

sikur të ishte një tjetër njeri? Çfarë i kishin bërë vërtet? E me ç'qëllim?

E përqafova fort, sikur të doja t'i jepja të gjithë dashurinë e botës. Pas atij përqafimi, gjithçka ndryshoi për mua. Atje u bëra burrë. Isha nëntë apo dhjetë vjeç. Mora përsipër familjen. Nuk kalova fëmijëri normale. Bëja dru, punoja. U bëra burrë i shtëpisë, burrë, që punonte të mbante familjen me bukë, duke punuar nga mëngjesi në mbrëmje për të mbledhur dru, për të bërë zahire për kafshët, për të mbajtur më këmbë shtëpinë.

TAKIMI I DYTË

Vlora është një qytet që i lag këmbët në ujin e kripur të detit, dhe shpleks kurorën e flokëve me fladin e lehtë të erës që zbret nga mali. Është e dashuruar nga toka dhe uji, ndaj këtu gjithçka merr një nuancë të ëmbël dhe të mistershme, sapo mbërrin në qytet. Këto ditë shtatori kemi krijuar një kalendar takimesh me mister Potkën, që të çelin shtigjet drejt kujtimeve dhe të kaluarës së jetës së tij.

Takohemi çdo buzëmbremje, në një nga lokalet e “Lungomares” që shtrihet drejt Ujit të Ftohtë. Dëshmitarë kemi detin dhe malin që na sheh prej së largu, ulemi në një nga tavolinat në skaj, ku askush nuk mund të ndërhyjë në rrëfimin tonë dhe nisim bashkëbisedimin. Sot, erdha në takim duke bluar përbrenda rrëfimin e mister Potkës për babain e tij. Një fëmijë që gjendet përballë një pasqyre të shëmtuar të realitetit, që kris dhe deformon imazhin e lumtur që duhej të ishte figura e babait për të. Nuk më ndahet nga mendja skena e fëmijës që përballet me të atin në burg.

- E ke harruar ndonjëherë atë pamje të babait në pranga? - e pyeta mister Potkën dhe vrojtova me kujdes fytyrën e tij. Ndryshe nga sa prisja, mister Potka skicoi një buzëqeshje të lehtë në buzë, u mbush thellë me frymë dhe tha:

- Çdo pamje të shëmtuar të së kaluarës, unë nuk e kam harruar, por e kam zëvendësuar me qindra pamje të tjera të shkëlqyera. Ajo që mbaj mend më shumë dhe më qartë në kujtesën time, në lidhje me babain tim, është kur e solla për herë të parë në Amerikë.

Më tërhoqi kjo pjesë dhe doja të dija më tepër. Si mund t'i dukej Amerika një njeriu që kishte kaluar gjithë jetën mes punës, lodhjes, persekutimit dhe burgut komunist.

- Cila ishte përshtypja e parë e babait kur mbërriti në Amerikë? - i thashë. - Çfarë të tregoi babai kur u takuat?

- Babain e kam marrë të parin në Amerikë. Brenda njëzet e katër orësh u rregullua gjithçka. Marrë ambasadën në telefon. Kisha shumë energji. Lidhje me shtetin. Më thanë: *Babai të vijë të marrë vizën*. Unë isha prej katër vitesh në Amerikë. Babai erdhi në një moment kur unë kisha bërë gjërat më të paimagjinueshme në një jetë njerëzore. Kisha kaluar vuajtje dhe peripeci nga më të vështirat. Isha arratisur nga kufiri, kisha qëndruar me muaj të tërë në një kamp në Greqi për të arratisurit nga vendet e tjera, më pas kisha marrë fluturimin drejt Amerikës. U desh vizita e babait tim që të kuptoja sa kisha ecur dhe ç'rrugë të gjatë që kisha bërë deri atje.

- Pra, vizita e babait ishte si një shkëndijë që të lejoi të kuptoje më tepër njeriun në të cilin ishe shndërruar?

- Pikërisht. Që në aeroport, ndodhi diçka që edhe sot e kujtoj, më lë përshtypje të thellë. Nuk e kisha parë ndonjëherë babanë të komunikonte me vetveten. Ai ishte

tretur nga peripecitë. Burgu, arratisja ime, fukarallëku, torturat kur ika unë. Kur erdhi në Amerikë dhe më takoi, unë sa kisha filluar punë si përkthyes në “Berlix Company” një firmë përkthimi e kontraktuar nga shteti amerikan. Unë bëja përkthim për emigracionin, burgjet, spitalet, Kryqin e Kuq.

- Kishte ndryshuar shumë Beqir Potka i kësaj periudhe jetese në Amerikë, me djaloshin Beqir Potka që ishte i ngulitur në kujtesën e babait?

- Nuk ka pikë dyshimi për këtë gjë. Në rrugën time pas arratisjes, unë kalova një përvojë rilindjeje. Vendosa të bëhesha tjetër njeri, dhe vëmendjen më të madhe ia kushtova përpjekjeve për t’u bërë më i mirë, nga ana njerëzore, nga ana shpirtërore, krahasuar me më parë. Një ndihmë të madhe në këtë drejtim më dha përfshirja në punë ku nisa ta kuptoj që në jetë ka rëndësi ana materiale, financiare, por pa anën shpirtërore gjithçka është e mbaruar dhe e kotë.

Kështu, gjatë kohës kur isha student në Universitet, u bëra pjesë e një organizate ku ndihmoja njerëzit që ishin me kancer dhe kishin shpresa të vogla shërimi. Të sëmurë të pashpresë. Unë i doja shumë dhe mundohesha t’i vija në ndihmë në çdo moment. Universiteti iu mundësonte strehim familjarëve të të sëmurëve. Ishte një mësim i madh, që edhe në kushtet më të pashpresa, njerëzve që iu bëhet një e mirë, nuk ta harrojnë dhe të falënderojnë me zemër. Gjatë kësaj kohe, me këta pacientë që tregonin edhe dinjitet, edhe forcë, në ato kushte të pashpresa ku gjendeshin, unë e forcova karakterin tim dhe besimin te Zoti.

- Jeta në Amerikë ndryshonte nga gjithçka që kishe bërë më parë?

- Jeta është një provë e madhe, që duhet të kalohet me sukses, nëse dëshiron që të thuash se ke jetuar vërtet. Jeta është izolim dhe humbje kohe, nëse mendon vetëm për anën materiale. Ky mësim i rëndësishëm, që kam marrë në vitet e rinisë sime, më ka vlejtur në çdo hap që kam hedhur për bizneset e mia kudo nëpër botë. Nuk mund të jesh dikushi në profesion, nëse nuk dëshmon që ke një zemër të madhe, një dashuri për njerëzit e tjerë, një përkushtim edhe për atë që sapo e ke njohur dhe të ka trokitur në derë. Edhe sot që kam tridhjetepesë vjet në Amerikë, jam anëtar i Kryqit të Kuq Amerikan dhe ndihmoj sa herë që të jetë nevoja në rast fatkeqësish natyrore. Nuk e kam hequr kurrë nga jeta ime mësimin që mora pranë atyre të sëmureve që nuk do të jetonin gjatë.

- Babai, që priste të gjente një djalë që mund të kishte akoma vështirësi me jetën amerikane, u përball me një njeri që jo vetëm kishte fituar ritmin e jetës në Amerikë, por ishte zhvilluar dhe kishte pësuar një ndryshim të madh në shpirt dhe në mendime?

- Babai priste të takonte Beqirin e dikurshëm. Por ajo që i bëri më shumë përshtypje, në fillim, ishte Amerika: një vend përrallor, që as në ëndrra nuk e kishte imagjinuar. Kur u gjendëm përballë, pasi u çmallëm, filluam të bëhemi gati për rrugën drejt shtëpisë sime. Babai fliste me vete. I kishte parë të gjitha veprimet e mia, e kishte kuptuar që unë ia kisha marrë dorën Amerikës. Ai tani po shikonte përballë një djalë dhe pyeste veten: “Si ka mundësi që ky

të jetë djali im? Nga i ka mësuar që të gjitha këto? Si është e mundur vallë?!”.

Kur shkuam në shtëpinë time, i bëri shumë përshtypje kompjuteri që përdorja në dhomë. Atëherë ishin të rrallë kompjuterët edhe për qytetarët amerikanë, ndërsa babai s’kishte parë kurrë një të tillë. Ai e shikonte dhe mendohej: “Si ka mundësi, një djalë i vuajtur, që s’ngopej me bukë, a është ky djali im?”.

- Si i shprehte këto emocione me fjalë?

- Për herë të parë atij iu ngop shpirti tamam. Unë, për ta falënderuar, nuk dija ç’të bëja më parë. Vendosa që ai të shikonte gjërat më të përkryera të Amerikës. Në fillim e çova në Boston, në kishën e imzot Fan S. Nolit. Atje bëja përkthimet nga shqipja në anglisht dhe mesha mbahej nga at Artur Liolini, të cilit gjatë ritualit i nevojitej një përkthyes, sepse shqiptarët atje ishin shumë të vjetër dhe nevojitej dikush që zotëronte gjuhën shqipe të kohës. E çoj babanë në këtë kishë dhe kur e shikon, at Artur Liolini thotë: “Ky është babai? Ky është babai që ka bërë këtë djalë?”.

Babai mbeti pa fjalë. Po shikonte këtë njeri të Zotit, trupmadh, fjalëmbël, që po i fliste me pasion dhe respekt për të birin. Si kishte mundësi? Nuk dinte ç’fjalë të nxirrte nga goja, por at Liolini e përqafoi dhe i tha: “Faleminderit që ke bërë një djalë të tillë! Veç shkollës dhe punës, i përkushtohet edhe kishës”.

U ndjeva krenar dhe i bekuar nga ato fjalë të atij njeriu të madh. Tim ati iu mbushën sytë dhe i shtrëngoi dorën me dashuri. Imzot Artur Liolini ishte i dërguar i Qiellit në tokë. Kur u bëra biznesmen i madh, tapetet e para të çmuara, ia kam dërguar dhuratë kishës.

- Ky takim la shenjë të thellë në shpirtin e babait, apo jo?

- Babai filloi të kuptonte që unë isha dikushi në Amerikë. Kjo i pëlqeu shumë, u rinua, u gjallërua. Shkuam te varri i Fan Nolit. Atij i bënte përshtypje, ndiente respekt të thellë për këto gjëra, sepse ai besonte te parimet që kishin frymëzuar këta njerëz të mëdhenj të kombit tonë. Nga atje shkuam në majën më të lartë të kullave të Nju-Jorkut, në kullat binjake. Pastaj në Çikago, në grataçela të tjera të larta, që i kacavirreshin qiellit dhe tregonin madhështi. Doja që t'i lija një përshtypje të thellë tim ati duke i treguar këtë vend të bekuar. Por, në një moment, ai më mori pak mënjanë dhe më tha: “Dëgjo mor bir, po harxhon shumë para për mua! M’i jep këto lekë t’ua jap atyre shokëve në fshat. Me gjithë këto që kam parë, tani po më ngatërrohen të gjitha dhe Amerika një po më duket mua”.

Qesha dhe e përqafova. E dija që i dhimbsej çdo qindarkë e imja dhe kujtonte që po shpenzoja më shumë se duhej për të qëndruar me të, ndërsa unë, edhe sikur gjithë pasurinë e botës ta tretja, do të isha i lumtur prapëseprapë, pranë tij.

Këtë ndjenjë dashurie dhe respekti, e patën edhe miqtë e mi amerikanë ndaj babait. Ai e kishte të vështirë komunikimin, por në ato që bënte dëshmonte respekt të thellë për këdo që kishte përpara. Pas një muaj qëndrimi, im atë u kthye në Shqipëri.

- Çfarë iu tregoi shokëve të tij në fshat, pasi u kthye nga Amerika? - nuk m’u durua ta pyesja. Më ngacmonte shumë përfytyrimi sesi e kishte përshkruar Amerikën dhe të birin ky njeri i fortë, por i ndëshkuar nga jeta.

- Të gjithë shokët e mi amerikanë e donin. Por babai e kishte të vështirë komunikimin në anglisht. Qëndroi një muaj, u çmall me mua dhe e fjeti mendjen që isha në vendin e duhur. Pastaj u kthye në Shqipëri. Atje kishte mjaft gjëra për të treguar. Kushërinjtë e mi, kur u takova me ta, më tregonin që kishte dalë në shesh të fshatit dhe atje ishte rrethuar nga shokët e tij. Babait nuk i pëlqente mburrja. Për mburrjen kishte tolerancë zero, e besoj në këtë pjesë, edhe unë i kam ngjarë plotësisht. Njëlloj si babai, edhe unë besoj që njeriu nuk duhet të rrahë gjoksin para të tjerëve. Besimi te Perëndia dhe korrektësia, ndihma dhe mbështetja për këdo që ka nevojë të bëjnë të pasur shpirtërisht dhe kjo është krenari për mua. Për gjithë të tjerat, them se madhështia e njeriut duhet të jetë thjeshtësia. Këtë parim, babai e zbatoi edhe kur njerëzit e fshatit, e pyetën si ishte djali në Amerikë, si ishte ky vend i madh, a ishte e mundur që të pasuroheshe aq shpejt sa thoshin e të tjera si këto. Ai tha vetëm një fjali, e në aq pak, u duk sikur e nxori zemrën e tij në pëllëmbë të dorës: “Djali është në vendin e duhur dhe është shumë, shumë trim atje ku është”.

Shija e atyre fjalëve u përhap në muzgun e mbrëmjes dhe e ëmbëlsoi ajrin. Nuk fola më. Kishte aq shumë mirësi dhe dashuri në atë fjali të vetme. Ramë në heshtje të dy. Secili nga ne u krodh për pak në kujtimet e brendshme, misteri Potka ndezi puron e tij, dhe të dy hodhëm vështrimin në largësi, atje ku valët e detit tundeshin si ëndërr duke ardhur në breg.

NËNA

*Asnjë pasuri materiale nuk të bën dot më të lumtur
sesa dashuria e thellë dhe e singërtë e nënës.*

(Michele Acanfora)

Nëna. Jeta ime i detyrohet pafundësisht mirësisë dhe dashurisë së nënës, Feruze Potkës, kësaj gruaje që e ruaj të paprekur si pamje në kujtesë: me një fytyrë të dashur, simpatike, me një vështrim që më ngrohte të gjithin sapo binte mbi mua, me sy të bardhë e plot dritë, që të kujtonte së largu pamjen e një gruaje irlandeze. Nëse babai ishte autoriteti në familje, nëna ishte ajo që krijonte gjithmonë harmoni.

Nuk ishte e lehtë të rriste tre fëmijë, në një kohë dhe në një vend ku gjithçka shndërrohej në mbijetesë për bukën e gojës. Burgosja e babait pat qenë një goditje shumë e madhe për të. Pas burgut të tij, ajo u shkatërrua. Nga emocionet. Më kujtohet, e në një mënyrë të kthjellët, sikur të ishte dje, një qilar i vogël, në pjesën e jashtme të shtëpisë, ku nëna ruante ushqimet që të mos prisheshin. Të paktën kështu na thoshte të gjithëve, por ai vend, ishte kthyer në një kasafortë të sigurt, të mbyllur me çelës, ku nëna kyçte ushqimet që të mos i konsumonim shpejt.

Sa herë që blinte diçka për të gjithë familjen, ajo nuk nxitonte që ta fuste brenda në shtëpi, por me hapat që

shkelnin të lehta mbi tokë, pa bërë zhurmë, e hapte qilarin dhe e depozitonte aty. Edhe ushqime që sot do të dukej çudi të mbylleshin me çelës, si djathë, qumësht, gjalpë, nëna i ruante atje.

Mua përherë më ngacmonte ideja e gjërave që fshiheshin brenda atij qilari. Ato pak raste, që kisha pasur mundësi të hyja fshehurazi atje brenda, nuk kisha pasur kohë të shikoja me kujdes lart e poshtë. Në gjysmerrësirë, mbushja dorën dhe fusja në gojë gjithçka që më dilte përpara, isha fëmijë, i pangrënë, e doja të merrja sa më shumë nga ajo magji që nuk e shikonim asnjëherë të shtruar plot në tavolinën tonë.

Nëna e dinte që unë dhe vëllai e shikonim me zili derën e mbyllur të qilarit. Nuk kishte ç'të bënte, sepse po të ishte për ne, të gjitha ushqimet do të mbaronin brenda pak ditësh dhe pastaj do të mbeteshim në mëshirë të fatit. Ndërkohë, duhej që ditët të bëheshin javë, javët muaj, që ushqimet të zëvendësoheshin ngadalë me ushqime të tjera. E vetmja që gëzonte besimin e nënës, ishte motra jonë. Ajo ishte dy vjet më e vogël se unë dhe ishte shumë e lidhur me nënën. Unë me vëllain ishim djem, më afër babait, kurse ajo me nënën, përherë pranë saj. Për këtë arsye, mbante të varur në qafë një dhuratë që mua dhe vëllait na dukej si dhurata më e bukur në botë: çelësin që hapte qilarin e ushqimeve. Motra gëzonte besimin e nënës, sepse asnjëherë nuk i shkante ndër mend që ta hapte qilarin pa lejen e saj.

Siç ishte e mirë dhe e singertë fëmijë, e tillë është edhe sot ime motër, këtu në Amerikë ku jeton bashkë me dy djemtë e saj. Edhe ajo kaloi shumë peripeci në jetë, i tillë ngjan të ketë qenë fati i Potkave, e çdo sfidë për të ka qenë më e vështirë

sesa ne, pasi luftonte me shpirt, por nuk mund të bënte dot gjërat që mund të bënte një mashkull. Megjithatë, në kohën e fëmijërisë, kur ruante çelësin e ushqimeve në qafë, motra për ne ishte njeriu që zotëronte çelësin e thesarit.

Më kujtohet një ditë që i shkova dhe e mora mënjane, kur po bënte punët e shtëpisë.

- Zybe, - i thashë, - më lër të të ndihmoj dhe unë me këto që po merresh. Nuk dua të lodhesh, ti je motra ime e vogël.

Ajo më vështroi me dyshim. Ishte më e vogël, por nuk ia merrte dot kush në dinakëri. Unë, që kisha dalluar para pak orësh nënën që futi sheqer në qilar, doja të përfitoja dhe të merrja pak, sa për t'ia hedhur bukës përsipër.

- Nuk lodhem unë, por nëse ke dëshirë, eja më ndihmo!
- më tha ajo duke më parë drejt në sy. Kishte një shkëlqim plot jetë në atë vështrim dhe më erdhi keq që po e gënjeja. Motra ngjante aq e pafajshme, aq e sinqertë, por menjëherë stomaku lëshoi një zhurmë të çuditshme, si për të më thënë të mos hiqja dorë nga qilari.

Kur më kaloi pamja e qilarit në mendje, fantazia më solli përpara vetes kush e di çfarë gjërash të mira që mund të fshiheshin atje brenda. Mish, lëng të ëmbël mushti, fruta, djathë, ushqime të tymosura e të shijshme. Hmmm... Dhe instinktivisht lëpiva buzët plot shije. Pastaj e mblodha veten, por motra kishte kuptuar diçka. Ajo shtrëngoi në mënyrë të dukshme çelësin që mbante të varur në qafë, dhe sikur të mos kishte ndodhur gjë më tha:

- Do të vish të më ndihmosh, apo ke qejf të vazhdosh me ëndërrimet?

Këto fjalë, më qëlluan si shuplakë në fytyrë. I kishte lexuar qëllimet e mia, por nuk e kishte dhënë veten. Atëherë, vendosa t'i bie drejt e në temë dhe i thashë:

- Zybe, për herë të parë e të fundit, do të të kërkoj të bësh diçka që do të mbetet mes nesh. Ma jep vetëm pesë minuta celësin që ke varur në qafë. Dua të bëj pak bukë me sheqer, bukën e kam, sheqerin jo. Askush nuk do ta marrë vesh, e pastaj do të të ndihmoj me çfarë të duash.

Zybja, bëri sikur do të mendohej, pastaj në mënyrë të beftë u largua me nxitim prej meje. Nga prapa, dëgjohej një e qeshur e lehtë në ajër. Ajo më kishte vëlla, por nëna i kishte ngarkuar detyrën që ajo nuk e shkelte për askënd.

I mërzitur, e dija që zgjidhja do të vinte përsëri nga gratë e tjera të familjes sonë. Me copën e thatë të bukës në dorë, u drejtova në shtëpinë e gjyshes. Ajo ishte shpresa ime e fundit, por këtu kisha besim të plote që do të kisha sukses. E tillë ishte fëmijëria jonë: rriteshim dita-ditës të paushqyer mirë dhe me gjërat elementare që na mungonin.

Gjyshes i dola përpara dhe si i rrëmbyer nga një hutim i papritur, nuk i thashë dot asnjë fjalë, por i zgjata drejt fytyrës copën e thatë të bukës. Sikur ajo kore e thatë buke të kishte gojë dhe të fliste. Gjyshja më pa me dashuri në sy. E kuptoi ku e kisha hallin. Më ledhatoi flokët, pastaj më mori brenda në shtëpi. Nxori pak sheqer që e ruante për raste të rralla dhe ma hodhi sipër bukës. Kur e kafshova, ajo bukë e thatë me sheqer, sikur kishte shijen më të ëmbël të botës, sepse në çdo kafshatë ndieja dashurinë e gjyshes, sakrificën e nënës, besnikërinë e motrës dhe fatkeqësinë e skamjes që nuk i ndahej familjes sonë.

Figura e nënës sime nuk lidhej vetëm me gjërat e përditshme që shtronim në tavolinën e ngrënies. Gjatë gjithë jetës, nuk më ka munguar asnjëherë dashuria dhe forca e saj. Që i vogël, u njoha me një forcë të jashtëzakonshme që ajo kishte brenda vetes, sepse nëna jonë zëvendësoi babain dhe e mbajti familjen në ditët më të vështira. Qoftë në periudhën e babait, qoftë në periudhën e arratisjes sime. Me lot e ka mbushur jetën e saj, por e dinte që unë do të bëhesha dikushi një ditë.

Këtë besim të madh tek unë, kur isha fëmijë nuk e kuptoja dot. Megjithatë, mundohesha që përherë t'i tregoja nënës që tek unë ajo do të gjente mbështetje të përhershme. Një nga kujtimet e rralla të asaj kohe, lidhet me momentin kur mora rrogën e parë në jetë. Ishte një shumë e vogël, por unë vrapova që t'ia jepja paratë nënës sime. Ajo i mbante gjithmonë paratë në shtëpi dhe kujdesej që të mos na mbaronin asnjëherë.

- Nënë! - i thirra prej së largu, kur u ktheva nga puna. Isha akoma fëmijë, por kisha mësuar si nxirrej buka e gojës, duke bërë çdo punë që mund të shpërblehej, sado e vështirë që të ishte.

- Erdhe bir? - ma ktheu ajo dhe fytyra iu çel në një buzëqeshje të ëmbël.

- Merri këto! - i thashë dhe i zgjata me krenari dorën ku shtrëngoja paratë e fituara me djersë.

Nëna u prek në fytyrë. Në cepin e syrin i vezulloi një lot i artë, më tërhoqi pranë vetes dhe më shtrëngoi fort. Ishte

një shtrëngim i nxehtë, të cilin e kam ndier brenda vetes në ditët më të vështira, në përjetimet më të lodhshme të jetës sime më vonë.

- Çfarë ke? - i thashë. - Janë për ty. Janë për ne. I kam fituar me djersën time.

Ajo nuk arriti të më përgjigjej as këtë herë, por i mori kartëmonedhat dhe i numëroi, njëra pas tjetrës. Pastaj edhe disa qindarka të vogla që ia kisha dhënë me to. I bëri grusht dhe i futi në xhepin e përparësës që kishte veshur.

Unë ndrita i gjithi nga gëzimi. Puna më kishte lodhur, por ai moment ishte një krenari dhe dashuri e pamat, që ia vlente të gjithë lodhjen e botës. Megjithatë, pak sekonda më vonë, sikur më erdhi keq për diçka, sikur u pendova që ia kisha dhënë të gjitha, tani duhej të prisja muajin tjetër që të fitoja përsëri para e të mund të blija një gjë të bukur për veten.

Kështu, me zë të dridhur, e thujtja në faj, i thashë:

- Nënë, a mund të më japësh disa lekë që të ble një bluzë të re për vete dhe disa kuleç të ëmbël?

Në atë kohë shiteshin kuleç të ëmbël që e kishin pjesën e sipërme të veshur me një shtresë të kuqe, të ëmbël, sheqeri. Sa herë që na binte mundësia të blinim të tillë, për mua dhe vëllain ishte sikur të kishim prekur qiellin me dorë. Kisha harruar të mbaja disa monedha për të blerë diçka të tillë, e tani ishte shumë vonë.

Bluzën e re doja ta blija, sepse asnjëherë nuk kisha veshur një të tillë. Nëna mundohej të na i thurte vetë rrobat, me leshin e nxjerrë nga bagëtitë dhe ato që unë kisha parë njëherë në vitrinën e një dyqani në Korçë, më dukeshin një

ëndërr e pabesueshme, le më pas të provoja që t'i vishja dhe t'i mbaja çdo ditë në rrugë.

Por tani, paratë e mia ishin në xhepin e nënës dhe e dija që ajo ishte shumë kursimtare. Përvoja me qilarin ma kishte mësuar diçka të tillë.

- Shko dhe bli disa kuleç për vete, për motrën dhe vëllain, - tha ajo dhe më zgjati dhjetë lekë.

Për bluzën, asnjë fjalë. Rrëmbeva kartëmonedhën, pasi pata frikë mos i ndërrohej mendja e mbetësja pa gjë fare pastaj.

U largova me vrap në dyqan, ku bleva kuleçtë e ëmbël, që pastaj i ndava edhe me Jetnorin dhe Zyben. Diku, pasdite vonë, nëna kishte dalë te pragu i shtëpisë e na priste të ktheheshim. Kur na dalloi prej së largu u fut brenda me shpejtësi. Unë dhe vëllai nxituam hapat, mos kishte ndodhur diçka. Brenda, mbi dy karrige të nxjerra në korridor, qëndronin dy bluza të reja, prej vërteti, nga ato që mund të bliheshin vetëm në dyqan. Njëra ishte për mua, tjetra për vëllain tim. Bluzat e para të reja, që kishim veshur ndonjëherë në jetën tonë.

Pas daljes së babait nga burgu, jeta jonë në Lavdar ishte rënduar nga vështirësi të panumërta. Asnjë nga familja nuk punonte me rrogë të rregullt dhe nuk ishte e lehtë që t'i mbijetoje ditës, javës, muajit. Edhe njerëzit me të cilët komunikojmë çdo ditë, mundoheshin të na i lehtësonin sadopak vuajtjet, por askush nuk bënte dot shumë, sepse

të gjithë vuanin dhe ishin rob të varfërisë. Mua më dukej sikur në atë kohë, bota duhej të ishte e gjitha e shëmtuar. Po krijoja një mëri të madhe, e më ngjante se qeniet njerëzore ishin të përgatitura të bënin pothuajse çdo gjë për të qëndruar gjallë. Jo vetëm që mund të sakrifikonin lumturinë e tyre, shëndetin dhe mirëqenien, por madje edhe të mendojnë të pamundurën, për ekzistencë.

Në këto kushte ishim, për mbijetesë të thjeshtë, dhe lumturia nuk na dukej e prekshme, por ëndërr e pamundur, për sa kohë që nuk mbushnim dot barkun me bukë. Ishim të kapur me thonj e me shpirt pas jetës. Por jeta në Lavdar na e kishte kthyer kurrizin dalëngadalë. Ndaj nevojitej një ndryshim, duhej bërë një përpjekje që gjërat të ndryshonin dhe ditët të mos kishin më formën e hidhur dhe të pështirë të vuajtjes dhe të urisë.

Në një dramë të tillë, ndodhi një ndryshim i beftë, siç është më e zakonshme në jetët e trazuara nga dramat. Disa kushërinj të parë që kishin shkuar si kursantë në fshatin Mollas, në Dvoran, iu treguan prindërve që atje mund të jetohej më mirë dhe nuk do të vuanin kaq shumë.

Kjo ishte një zgjidhje e detyruar, ndaj pa humbur kohë, u mor vendimi që të zhvendoseshim si familje atje.

Dvorani ishte një epokë tjetër për secilin prej nesh. Prindërit ishin pa dokumente kur shkuan në këtë fshat të ri. Blenë një shtëpi të re dhe menduan që do të nisnin punë dhe gjërat do të merrnin kthesë për mirë. Por jetesa në këtë vend të ri ishte një sfidë edhe më e vështirë. Nuk kishte punë. Pra, nuk kishte bukë. Fshati ishte i shkëlqyer, të gjithë njerëzit na përkrahën dhe na pritën shumë mirë. Por kaq

nuk mjaftonte që të ushqeheshin tre fëmijë dhe dy të rritur. Babai ishte me njollën e burgut që e shoqëronte ngado.

Kjo njollë politike, ishte aq e madhe sa zinte vend edhe mbi emrin e nënës sime, bënte hije edhe mbi ne që ishim fëmijë akoma në atë kohë. Edhe për të blerë ushqimin e vetëm që po njihnim atë kohë, një pllakë bukë, duhej të ishte i regjistruar në kooperativë që të gëzoje të drejtën ta blije bukën në dyqan. Kështu, nëse ne do të kishim pasur të gjithë lekët e botës, prapëseprapë do të trajtoheshim si të fundit e listës, sepse ata që ishin në rregull me frymën e shtetit, do të përftonin të parët në çdo rast.

Në Dvoran, ky kalvar i vështirë mbijetese, shoqërohej me radhët e gjata. Nëna priste tri orë, katër, pesë, në radhë, që të merrte bukë, por jo nga ato që vinin si furnizim për të gjithë. Bukën e vetme që mund ta merrte, duhej të ishte nga ato që kishin mbetur, nga ndonjë familje që e kishte refuzuar, sepse nuk i nevojitej atë ditë.

Unë nuk e dija si gdhieheshim e ngryseshim. Isha ende fëmijë, e po rritesha në një vend tjetër, ku gjërat nuk ishin aspak të lehta si kishim shpresuar. Megjithatë, edhe atje unë gjeja forcën t’i gëzohesha jetës dhe moshës. Kam pasur vullnet për të bërë ato që të tjerët i konsideronin të vështira për t’u arritur. Më kujtohet diçka e bukur e asaj kohe, që ka mbetur e pashlyer në kujtesën time. Kur u larguam nga Lavdari drejt Dvoranit isha trembëdhjetë vjeç. Në ato vështirësi që kishim, unë rrija me pantallona të shkurta. Por në fshat thoshin: “Ç’është ky që vjen nga Lavdari e na tregon kulturë këtu?”.

Iu dukej çudi që unë mund të vishesha si djalë qyteti dhe të mbaja veten, pavarësisht skamjes ku notoja bashkë me familjen time çdo ditë. Nga ajo kohë kam mësuar që njeriu duhet të nxjerrë më të mirën edhe nga sfidat më të vështira. Kjo më ka nxitur që të veproj me instinkt, të ndër marr veprime që askujt nuk i shkonte nëpër mend t'i bënte.

Me këtë shpirt aventure, më kujtohet një prapësi e vogël, që gjithsesi më dha një kënaqësi të madhe në shpirt. Prindërit më kishin dërguar në qytetin e Korçës, që të shisja një kec në Pazar. Lekët na duheshin dhe ai kec ishte mbijetesa jonë për disa kohë. Por, kur shtrëngova lekët në dorë, pas shitjes, një mendim i çuditshëm më vezulloi në mendje. Njeriu nuk duhet të mendonte vetëm për të kënaqur barkun e tij. Unë nuk e kisha këtë lloj nënshtrimi që e dalloja çdo ditë në fytyrat e njerëzve që kishin frikë nga regjimi. Atëherë, me natyrën e hedhur që më karakterizonte, u futa në dyqanin më të afërt dhe prisha një pjesë të lekëve për të blerë disa zbukurime për bufenë e shtëpisë. Edhe e bukura duhej të kishte vend në jetën tonë. E bukura do të verbonte gjithë errësirën e skamjes dhe të vuajtjeve që nuk po na ndaheshin këmba-këmbës.

Por nuk u kënaqa me kaq. Doja t'i jepja vetes kënaqësinë e diçkaje të veçantë, që të ishte e imja dhe të më dallonte nga të tjerët. Kështu, e mbajta vrapin përsëri në Pazar dhe atje bleva një palë shapka shumë të bukura, që ishin të modës. U ktheva në Dvoran me gjysmat e lekëve të prishura, e dija që më prisnin qortime, por njerëzit që kalonin rrugës, më shihnin me habi: “Ky edhe pa bukë, edhe e mban veten...”

Nuk doja t'ia dija për pasojat. Kisha pasur nevojë të zbukuroja sadopak jetën time dhe shtëpinë ku jetoja, e kjo mjaftonte që të ndihesha më i lumturi i botës atë ditë.

TAKIMI I TRETË

Kam krijuar një ritëm personal këto ditë takimesh me mister Potkën. Gjatë ditës, deri në mbrëmje vonë jemi bashkë, duke u marrë me të shkuarën e këtij njeriu që e ka bërë të ketë suksesin dhe respektin e merituar në jetë. Më pas, kur ndahemi nga njëri-tjetri, unë i lë dallgët e detit të përkundin ëmbël çdo fjalë të dëgjuar gjatë ditës, mendja më shpie larg, në kohën kur jeta për djaloshin Potka nuk ishte aspak e lehtë, e ai kërkonte me ngulm t'i imponohej botës, t'i thoshte: Unë ekzistoj!

Më bënte përshtypje të madhe nevoja që pat ndier ky fëmijë i vogël, që të thyente rregullat e familjes, të prishte paratë që duheshin për ushqime, e në vend të tyre të blinte zbukurime për bufenë e shtëpisë së tij. A ka gjë më të veçantë sesa nevoja për të pranuar të bukurën si kusht të jetës sonë? Po sot, që njerëzit mendojnë se mund të kenë gjithçka, ku është frymëzimi për t'iu dhënë me shpirt të bukurës, për ta futur atë si pjesë të frymëmarrjes dhe përditshmërisë sonë. Pshërëtiva lehtë.

- Je zhytur në mendime? - dëgjova një zë pas krahëve. Mister Potka kishte ardhur në orar. Gjatë paradites, në një bisedë që pata me të dhe bashkëshorten e tij, Nevilën, kjo e fundit më tregoi që korrektesa ishte diçka kategorike në sjelljen e të shoqit. "Njëherë, ka kthyer nga rruga, pas

një udhëtimi me qindra kilometra të gjatë, disa maune të ngarkuara me tapetë për biznesin tonë, vetëm, sepse nuk i sollën në kohë porositë. Humbja ishte e dyanshme, edhe për ne, edhe për kompaninë e transportit. Por kjo sjellje e Beqirit, - tregoi me buzëqeshje Nevila, - vendosi një standard në punën e tij: Me mister Potkën, pritja dhe vonesat të nxirrnin jashtë loje!”.

“E vërtetë është, - kishte ndërhyrë mister Potka, - por nuk jam i ngulur pas një orari apo date të caktuar. Vetëm se kur lidh një marrëveshje dhe biem dakord mes palësh, pres që kjo gjë të respektohet. Është parimi i respektit ai që më shqetëson, gjithçka tjetër është dytësore.”

Ishte një mënyrë të jetuari, ku fjala e dhënë duhej të kishte një vlerë absolute edhe në jetën private edhe në jetën profesionale.

- Kujtimet të shtyjnë të mendosh, - iu përgjigja pas asaj heshtjeje të gjatë. - Nuk ka qenë e lehtë të rriteshe diku ku mund të haje bukë, vetëm po të mbetej ndonjë copë e refuzuar nga familjet e tjera.

- Kjo ishte pjesa më e hidhur e jetës në Dvoran, - ma ktheu mister Potka. - Asnjë nga familja jonë nuk punonte në kooperativë, ndaj bukë mund të merrnim vetëm nëse ndonjë nga familjet e tjera nuk e merrte atë ditë. Shitësja e re, një vajzë zemërmirë dhe e dashur, mundohej gjithmonë të linte mënjanë diçka për nënën time. Madje, edhe sot që po flasim e kam para syve atë vajzë: Retka e quanin. Ajo kthehej në shpëtimtaren tonë, sa herë që na dukej se shpresat ishin

të venitura përfundimisht ndonjë ditë. Por, jeta është e çuditshme. “What comes around, goes around” është një shprehje në Amerikë. “Ç’të mbjellësh, do të korrësh!” Dhe buka nuk harrohet, e mira shpërblehet një ditë. Pas përmbysjes së regjimit komunist, Retka, ajo shitësja e re, kishte një hall shumë të madh, por i ishte refuzuar ardhja në Amerikë. Kur mësova se ajo që na kishte zgjatur dorën dikur, po kalonte telashe, bëra çmos, pasi kisha arritur mirëqenien në Amerikë, që ta ndihmoja përmes Ambasadës Amerikane që ta zgjidhte situatën. Dhe kështu ndodhi.

Unë tunda kokën në shenjë pohimi. Ato që njeriu bën në jetë, i shpërblehen me të mira herët a vonë. Duhet të kishe një besim të patundur te vlerat dhe shpirti njerëzor që të jetoje me një përfytyrim të tillë, por nëse e arrije këtë gjë, atëherë çdo veprim i yti merrte tjetër kuptim. Bëj të mira, përpiqu, jep për të tjerët pa u kursyer, ngjante sikur thoshte mister Potka, sepse është njëlloj sikur t’i bësh një shërbim të mirë vetes sate, që do të shpërblehet një ditë. U mbusha me frymë dhe pastaj ndryshova rrjedhën e bisedës. E pyeta:

- Jam kureshtar të di si ka qenë moshja e rinisë, ndjenjat e para dhe emocionet e jetuara në moshën kur gjithçka të duket e mundur?

- Eh, kohë të arta, - buzëqeshi ai gjithë dashamirësi. Pastaj ndezi një nga purot e zakonshme, e la të digjej mirë në fillim, pastaj e thithi fort dhe me tymin që i doli ngadalë nga flegrat e hundës, më tregoi: - Unë dalloja në rrethin tim shoqëror, si një natyrë e hedhur dhe rebele. Me këtë

frymë nisa të krijoj karakterin tim që fëmijë. Kur duhej të bëja diçka, isha i prerë dhe më dëgjohej fjala edhe nga të tjerët. Kam qenë rebel që në adoleshencë. E kjo më jepte mundësi të shikoja më larg sesa bashkëmoshatarët e mi. Nuk kisha aspak dëshirat që mund të kishin pjesa më e madhe e tyre. Madje, një ndjesi që edhe sot e kam të qartë sikur të kishte ndodhur dje, e përjetoja brenda vetes sa herë që gjendesha i rrethuar nga njerëz të tjerë, të njohur dhe të panjohur. Të gjithë ata me të cilët ndeshesha, më ngjante se më bënin zhurmë...

- Si... Të bënin zhurmë njerëzit?

- Po, më bënin zhurmë njerëzit. Ishte si një sinjal i shkëputur, që vinte nga jeta e tyre, si një ekran televizori ku mbeten veç mizat e bardha, pas shkëputjes nga antena. Më bënin zhurmë njerëzit. Kur kaloja në Korçë, në bulevard të gjithë dukeshin të lumtur. Por unë nuk ndieja zili, nuk e besoja dhe aq atë që shikoja me sytë e mi. Çdo gjë ishte zhurmë, mashtrim, përpjekje për t'ia hedhur vetes, për t'u gënjer dhe për të ulur kokën përballë regjimit të diktaturës. Me vete thosha: "Këta njerëz janë të humbur. Këta më bëjnë zhurmë. Pse e gënjejnë veten?", nuk kishte asgjë që t'i gëzohesh realisht jetës që njerëzit bënin të mbyllur dhe të izoluar brenda Shqipërisë komuniste. Ajo zhurmë që unë përjetoja së brendshmi, ishte shqetësimi i shpirtit mos detyrohesh edhe vetë të kthehesha në një ekran të bardhë, pa ngjyra dhe dritë, si të tjerët në atë vend. Ndaj më kapi dëshira që të lëvizja, të bëja diçka. Dhe kur erdhi moshja e ushtrisë, përfitova që ta hidhja i pari këtë hap.

- Ushtria ishte një periudhë që të forcoi bindjen për t'u arratisur?

- Ushtria ishte një shkollë e rëndësishme për mua. Së pari, aty u mësova me një disiplinë tjetër, e cila më përgatiti të mos i trembesha asnjë vështirësie që mund të më dilte përpara. Së dyti, ushtria më lejoi të njihesha me kryeqytetin e Shqipërisë, Tiranën, ku ishte ajka e intelektualëve, ku ndodhej universiteti i vetëm i vendit, ku mund të ndihej, ndryshe nga çdo qytet tjetër i provincës, një lloj ere e lehtë perëndimi, prej të huajve të paktë që vinin të vizitonin vendin tonë. Por edhe të shkoje ushtar në Tiranë, nuk ishte aspak e lehtë.

Jetnori, vëllai im, ishte ai që shkoi ushtar i pari. Prita që të kthehej ai pastaj të shkoja unë. Isha në të njëzetat dhe mosha e rinisë më bënte të mos më zinin këmbët dhe nga energjia. Kjo më shtyu që të mos rrija në vend, por të luaja të gjithë gurët për t'u afruar me kryeqytetin. Një i afërmi i familjes sonë, Telo Potka, kishte një djalë që punonte në Sigurimin e Shtetit në atë kohë. Unë arrita që të caktohem për të kryer shërbimin ushtarak në Shtish-Tufinë të Tiranës, në repartin e "Artilerisë së Rëndë". Ishte bekim Perëndie të gjeje njerëzit e gjakut tënd, që të dilnin krah kur t'i e ndieje nevojën e mbështetjes së tyre. Mitat Potka, një idhull i imi për kohën, kushëririn im, djali i Telo Potkës, u bë copash dhe ia doli që të më siguronte një vend të lakmuar në repartin ushtarak, si infermier brigade. Kështu, nisa këtë kapitull të ri e të rëndësishëm të jetës. Ushtria më bëri burrë, në të gjitha kuptimet. Atje arrita që të krijoj një rresh miqsh, si Alfredin (Cakon), Vaskën dhe shumë të tjerë, me të cilët edhe sot ruaj lidhje të forta.

- Si ishte kryeqyteti në sytë e një djaloshi të ri, të ardhur nga fshati?

- Në fillim, gjithçka m'u duk më e madhe, më e bukur, më vezulluese. Por, nuk kaloi shumë kohë dhe fillova të ushqej një vetëdije timen, personale, e cila më bënte të ngrija pikëpyetje edhe në këtë qytet të madh. Nuk mund të kënaqesha me kaq sa kisha arritur, duhej të kërkoja më shumë. Tirana ishte shumë e bukur, por prapë ishte kryeqyteti i një vendi të vogël komunist, ku diktatura e egër nuk e ulte vigjilencën asnjë moment. Edhe atje, duhej që të njihje dikë me rëndësi që të merrje vlerë, duhej të kishe pozicion të lartë, duhej të gënjeje njerëzit e tjerë që të kishe sukses, duhej t'ua rrëmbeje nga duart të tjerëve gjërave, që ato të bëheshin të tuat. Ambicia ime nuk më linte të flija i qetë natën. Tirana nuk ndryshonte shumë nga vendi prej nga kisha ardhur. Njerëzit kishin fytyrën e sistemit, ishin të njëjtë, si në Dvoran, po ashtu edhe në Tiranë. Dhe shpeshherë, pasaporta e tyre e vetme ishte dashakeqësia për të lënduar pa asnjë shkak të tjerët.

- Në klimën e asaj kohe, nuk u ndikove me frymën demagogjike të regjimit komunist?

- Ushtria nuk më gjunjëzoi, i kisha idetë e qarta në mendje dhe çfarëdo fjalësh të dëgjoja, atë që arrija ta shihja me sytë e mi e merrja për bazë të vërtetë. Unë e dija realitetin nga vija, kisha provuar mbi lëkurën time të gjitha padrejtësitë që i ishin bërë familjes sonë, duke filluar nga burgosja e padrejtë e babait. E vetmja vështirësi që ndjeva, ishte se në repartin ku më caktuan, "Artileri e Rëndë" pesha e punës

dhe e kërkesave që na bënin ishte e lartë. Megjithatë unë kisha kërkesat e mia, doja të bukurën dhe të veçantën në jetë, më shumë dhe më mirë se të tjerët që kënaqeshin me ato që kishin. Pastaj kjo periudhë përkon edhe me një histori dashurie, që ishte ndoshta e para në jetën time.

- Një histori dashurie gjatë kohës që kryeje shërbimin ushtarak në Tiranë?

Mister Potka u ndal një moment, ndezi puron që ishte fikur pak më parë, dhe me vështrimin e kredhur tutje, drejt hapësirës së pamat të qiellit, tundi kokën dhe tha:

- Rinia s'ka si të kuptohet pa dashuri. Tirana për një djalë që vinte nga fshati mendohej që duhej ta trembte atë. Por unë ndiqja rrugën time dhe kryeqyteti nuk m'i zvogëloi ëndrrat. Në të gjithë repartin, vetëm unë kisha një dashur, që ishte e bija e një oficeri.

- Pra, jo vetëm dashuri, por edhe dashuri me grada?

Mister Potka buzëqeshi:

- Dashuri me grada! E bukur kjo! Kur shkova në Tiranë, isha shumë i lidhur me njerëzit. Më pëlqente që në ditët e lira, të dilja dhe të bëja shëtitje të gjata. Kishte raste kur shkoja te një bar-kafe që gjendej te lulishte "1 Maji". Në banak shërbente një grua fisnike, Flora quhej, që ishte gruaja e një oficeri. Kishte raste kur në bar vinte një vajzë e re, e bukur si një ëndërr, që e takonte Florën për pak. Ishte vajza e saj, Lola, që nuk i kishte mbushur ende të tetëmbëdhjetat. Nuk e di si na lidhi fati, por që në fjalët e para që këmbyem me njëri-tjetrin, mes nesh ngjiti diçka që e kishte forcën tek

misteri dhe tërheqja e ndjenjave thellë në zemër. Syri, do gjithmonë pjesën e tij dhe që në pamje të parë ne e pëlqyem njëri-tjetrin. Kështu, Tirana për mua nisi të mbushej edhe me aromën e ëmbël të kësaj vajze, që kishte hyrë papritur në ëndrrat e mia dhe iu kishte dhënë ngjyrë. Lola, krejt papritur u kthye në vajzën e ëndrrave të mia.

- Tani që ke një pozitë të rëndësishme në shoqëri dhe biznes, e po ashtu ke krijuar një familje të bukur pranë vetes, arrin që të kthehesh dot në kohë me sytë e kujtesës dhe ta përshkruash këtë vajzë ëndrrash?

- Lola, ishte një vajzë flokëverdhe, me një vështrim enigmatik, që të bënte për vete menjëherë. Si vajzë oficeri, ajo ishte shumë e edukuar, shumë e rregullt. Ishte një vajzë që akoma nuk kishte mbushur moshën e pjekurisë, kur u dashuruam. Por në ushtri nuk mund të bëje dot nga këto. Unë ecja kundër rrymës, përherë.

- Dhe me këtë vajzë, lidhe një fjalë?

- Po, lidha një fjalë. Dhe ishte njeriu i vetëm që më dhimbsej, që do ta lija vetëm. Gjatë kohës në Tiranë, tek mua po formohej një bindje e palëkundur që telat me gjemba që rrethonin kufirin e vendit tim, e shponin edhe jetën, lirinë, ëndrrat e mia, deri në dhimbje. Duhej të bëja diçka, që të mos mbetesha peng i diktaturës. Megjithatë, këto ide, nisën të krijohen në një moment kur unë po nisja një histori të rëndësishme me Lolën. Dashuruam gati dy vjet, e solla në Dvoran, e njoha me familjen. Gjërat po gatuheshin në mënyrë të tillë, që ajo do të ishte e ardhmja. Unë nuk kam

folur ende për arratisjen nga Shqipëria, por pasi e mora këtë vendim të prerë, brenda vetes sime, u ktheva në Tiranë, muajin e fundit që do të provoja arratisjen. Lola ishte njeriu i vetëm ku mund të hapja shtegun e zemrës dhe t'i lija fjalët të dilnin sinqerisht. Kështu, natën e fundit, u përpëlita me veten time, nëse duhej t'i tregoja apo jo Lolës për planin tim. Ajo ishte kthyer në një njeri të domosdoshëm për mua. Por jetonim në Shqipëri, në diktaturë, në një vend ku vëllai denonconte vëllain, ku gruaja e kallëzonte në polici bashkëshortin. Nuk ndihesha i sigurt nëse Lola do të më kuptonte, e aq më shumë, nëse do të tregohej e fortë dhe të më mbështeste në atë sfidë të pamundur që parashikoja të bëja. Por nuk mund ta mbaja dot përbrenda të fshehtë që po më bluante çdo ditë e nga pak. Në mbrëmje, u ktheva në shtëpinë ku rrinim bashkë, dhe u hoqa pak i dehur, sikur kisha hedhur disa gota me shokët. U futa në një rol, që mund të më linte mundësi shpëtimi, nëse Lola do të reagonte keq.

- Po ajo, gjatë gjithë kohës, a të bënte ta besojë që të dashuronte?

- Për këtë nuk kisha asnjë dyshim. Por sistemi komunist iu kishe bërë lavazh të trurit shumicës së njerëzve, e ata jetonin si robotë, bënëin ç'iu kërkohet dhe respektonin verbërisht urdhrat e Partisë. Kur u ktheva atë mbrëmje, i shkova pranë, i ledhatova flokët dhe e pashë në sy. Kishte një vezullim të ëmbël në atë vështrim, ngrohtësi, dashuri, sinqeritet. E ndjeva që ajo vajzë nuk do të më denonconte kurrë për idenë time për t'u arratisur. Megjithatë, jetesa në Shqipëri më kishte mësuar që nuk duhej ta ulja asnjëherë

vigjilencën, fjalët përhapeshin lehtë dhe qoftë edhe për piskamën më të vogël, mund të të arrestonin. Për këtë arsye, atë mbrëmje u hoqa si i dehur, dhe me errësirën e qytetit në shpirt, i thashë: “Zemër, jashtë telave ekziston diçka tjetër. Por asnjëherë nuk flitet për jashtë telave. Thonë vetëm: Borgjezia... kriminelët... Armiqtë... Por ne s’e kemi parë çfarë ka përtej... Ne jetojmë të mbyllur, na mbajnë të mbyllur këtu, dhe kush guxon, dënohet... Nëse është aq keq jashtë, përse njerëzit duan të ikin? Unë e kam një parandjenjë që jashtë ka për të qenë më mirë. Për mua... Për ty... Po sikur unë të arratisem, a do të vish me mua?”.

Veç ta përfytyrosh si ka kërcyer e trembur përpjetë. E vuri menjëherë gishtin në buzë dhe tha: “Shshshsttt... Mos, të lutem, se dëgjojnë dhe muret...” Unë e pashë thellë në sy. Doja që ajo të më kuptonte, të më besonte, të ishte në një mendje me mua. Por Lola u ngrit dhe kontrolloi si e marrë shtëpinë, mos ishte futur njeri. Pastaj shtrëngoi më fort dritaret, që asnjë zhurmë të mos depërtonte së jashtmi, u kthye tek unë, më shtrëngoi dorën dhe më tha: “Por gjithsesi këto nuk janë mendimet e tua. Është pija që flet”.

Unë nuk po dija si të veproja. Ajo ngrohtësi, rrahjet e shpejta të zemrës së saj, kraharori që i ulej dhe i ngrihej nga frymëmarrjet plot ankth, më linin ta kuptoja që më donte. Më donte, por nuk më kuptonte. Kështu që u mundova t’ia përsëris edhe njëherë, më ngadalë, më bindës: “Zemër, por nëse do të ishte aq keq, jashtë, përse do të na rrethonin neve me tela me gjemba? Përse do të ruhej me armë dhe qen të egër, kufiri? Nuk e ke pyetur veten tënde ndonjëherë? Po sikur? Ne nuk e dimë si është andej, nga ana tjetër. Po sikur?”.

Lola më vuri dorën në gojë dhe tha me pëshpërimë:

“Shëëttt... Kujdes... edhe muret kanë veshë...”

Nuk e pashë të vendosur. Do të kisha sakrifikuar gjithçka, vetëm që të dëgjoja prej saj të më thoshte që edhe në fund të botës do të vinte pas meje. Por nuk ndodhi diçka e tillë. Përbalë kisha një vajzë që përjetonte emocionet e saj, por ishte ende e papjekur, e frikësuar, me mendimet e ngulitura në kokë prej familjes që ishte mëkat të kërkoje atë që gjendej jashtë kufirit. Kjo më lëndoi në shpirt, por nuk e dhashë veten. E ndryshova menjëherë qëndrimin dhe i fola butë: “Kot thashë moj zemër, kot. Shaka bëra”.

Por nuk kisha folur kot, aspak. Dhe ajo e imja nuk ishte fare shaka, sepse një muaj më vonë, unë do të ndërmerrija rrezikun e madh. E çuditshmja është se pas arratisjes sime, të parët që u zunë ngushtë, e sikur iu përmbys bota përsipër ishin prindërit e Lolës. Ata nuk e deshën më veten, sepse kisha qëndruar mes gjirit të tyre për dy vjet me radhë dhe nuk pikasën asgjë. Vetëm Lola e dinte, e kishte dëgjuar planin tim atë natë, kur i kisha folur si i dehur. Pas ikjes sime, nëna e Lolës krijoi një mundësi që ta dërgonin vajzën në Rumani, që unë të kisha një mundësi për të shkuar e për ta marrë atje. Në atë periudhë, unë kisha mbërritur në Amerikë, po filloja jetën time të re në vendin e ëndrrave dhe lirive. Por ligji amerikan shprehej qartë që nëse hyje në SHBA si emigrant politik, nuk mund të lëvizje dot në asnjë vend. Dhe kjo ishte e kuptueshme: Ai që vinte në Amerikë me një status të tillë, po kërkonte një shtëpi të dytë, një fole për të jetuar, ndaj s’kishte arsye pse të kërkonte të dilte përsëri nga territori i vendit. Në atë kohë, *Green Card* e

imja ishte si refugjat politik. Vitet kaluan dhe nuk e dija që Lola kishte shkuar në Rumani. E mora vesh në vitin e fundit dhe u lidhëm me telefon. Por një minutë ishte 7 dollarë, kosto e madhe për atë kohë, ndërkohë që ora e punës ishte 3.5 dollarë. Komunikuam pak, rrallë, ishte e pamundur që të shkëmbejnim fjalë me njëri-tjetrin në atë mënyrë. Por, edhe pse aq larg, me gjithë peripecitë e kaluara, e ndieja që më merrte malli që ta takoja. Pas ndryshimit të sistemeve, në fillim të viteve '90, u ktheva në Shqipëri dhe këtë herë atmosfera ishte krejt tjetër. U çmalla me të gjithë njerëzit e zemrës, por prapë diçka më mungonte. Nuk i vija dot një emër, por thellë, në shpirt, e ndieja që isha i paplotë, si me një amanet të paplotësuar të jetës.

Dhe, si në ëndërr, ditën që kisha biletën të kthehesha sërish në Amerikë, ndërkohë që unë udhëtoj drejt aeroportit, Lola, pa e ditur as vetë sesi, kishte marrë rrugën të vinte të më takonte në shtëpinë time. Nuk më gjeti dot. Nuk u takuam dhe kjo ishte një ndarje përfundimtare, fati kështu kishte dashur për ne. Pas disa vitesh, kur u ritakuam, ajo kishte shkuar të jetonte në Greqi. U desh që të ndaheshin shpirtrat. Jeta merr rrjedhë të çuditshme, e kur të duket që tërhiqesh nga një rrymë e fortë, duart e Zotit mund të të marrin dhe të të shpien diku tjetër, ku fati është i mistershëm, por mbetet fati yt. Sot jemi miq, ajo ka familjen e saj, është e lumtur dhe e martuar me një shtetas grek, jeton në ishull, ka një vajzë si drita dhe ndodh, jo rrallë, që të komunikojmë si miq të mirë për festa dhe gëzime.

GJEMBAT JANË NË SHPIRTIN TIM

*Komunizmi mohon Zotin, skllavëron njeriun
dhe shkatërro drejtësinë.*

(Richard M. Nixon)

Njëzet e tre vjeç. Me ëndrrat që më qëndronin varur në qerpikë, që treteshin sapo mundohesha të hidhja sytë përtej, drejt një toke dhe qielli të largët, të panjohur për mua. Gjithçka që më rrethonte në rininë time, ishte një përzierje e çuditshme ndjenjash. I përjetoja rrahjet e zemrës për të bërë gjëra të bukura, sepse tek e bukura gjeja ngushëllim. Por nuk arrija dot të flisja qoftë edhe një fjalë më tepër, sepse Shqipëria e vitit 1987, ishte e zymtë, e trishtë, e lodhur, e uritur, e pangrënë, politike, komuniste, hakmarrëse. Kështu, atë që e ndieja të formohej si një revoltë përbrenda, nuk po gjeja dot mënyrën se si ta qetësoja. Isha në një moshë, kur nuk e dija nëse vërtet sytë e qiellit, kishin merak edhe për mua; nëse Zoti e dinte apo jo që ekzistonte djaloshi Potka, që donte të mos ishte e pangjyrë, e pajetë, e pavlerë ekzistenca e tij. Edhe lidhjen që kisha krijuar me vajzën që hynte e dilte çdo natë në ëndrrat e mia, nuk mund ta jetoja dot të plotë dhe pa frikë, sepse edhe atje gjurmonte regjimi. Edhe në dashurinë tonë, ndihej kërcënimi i telave me gjemba, i mureve që kishin

veshë dhe përgjonin diçka, i njerëzve që i shtrembëronin fjalët dhe nuk ngurronin të të denonconin që kishe folur kundër regjimit. E pastaj vinin pasojat. Arrestimi, torturat, gjyqi, dënimi. Të gjithë i frikësoheshin këtyre pasojave, ndaj nuk guxonin dot të ishin të sinqertë as me veten e tyre. Nuk mendonin shumë, sikur edhe mendimet të lexoheshin nga njerëzit e regjimit komunist, që mezi prisnin të hidhnin pranga në duar dhe të gjymtonin njëherë e përgjithmonë jetët e pafajshme të njerëzve.

Por unë isha i ri, plot energji dhe dëshirë, me një guxim të çuditshëm që duhej të provoja të pamundurën. T'ia dilja mbanë dhe të kapërceja telat me gjemba, qoftë dhe me rrezikun që kaq mund ta kishte jeta ime po të më kapnin.

Kjo ide, e ikjes, e arratisjes, e kërkimit të diçkaje më të mirë, ma shtrëngonte si morsë kokën, nuk më lëshonte asnjë çast. Njerëzit më bënë zhurmë, doja të isha i qetë, i lirë që të mendoja cili mund të ishte hapi i radhës. Ç'do të bëhej më pas, nëse do të guxoja atë që i trembeshin të gjithë? Nuk ka shqetësim më të madh, sesa të shohësh telat me gjemba që rrethojnë atdheun tënd, e ta ndiesh se si këto tela ngulen thellë dhe e shpojnë shpirtin tënd. Ashtu ndihesha, nga mëngjesi në mbrëmje, me telat me gjemba të ngulur në shpirtin tim.

Por, fati e donte që të mos isha i vetëm në këtë marrëzi të guximshme që doja të provoja. Pas ikjes së familjes sonë në Dvoran, te zja ime vendosi, bashkë me familjen, që edhe ata të zhvendoseshin dhe blenë një shtëpi në Mborje të Korçës. Ishim në vështirësi të përbashkëta ekonomike. Kushëriri im, Medai Kupe, djali i tezes, dy vjet më i madh, kishte bindjet e

tij personale dhe pakënaqësi kundër sistemit. E ndieja edhe tek ai inatin, mërzinë, dëshirën që gjërat të ndryshonin. Por nuk kisha besim që t'i thosha atë që mendoja. Megjithatë erdhi një moment, kur u gjetëm vetëm përballë njëri-tjetrit dhe i fola i pari:

- Kam gjithë këtë kohë, që as mbushem me ajër si njeri normal, as fle rehat si të gjithë të tjerët.

- Edhe unë nuk jam mirë, jam njëlloj si ti, - ma ktheu kushëriri.

- Më duket se të ka zënë edhe ty sëmundja e telave me gjemba, - i thashë me gjysmë shakaje dhe e vështrova drejt në sy. Nuk e dija si do ta priste atë ndërhyrje, sapo kisha përmendur me zë, atë që shumëkush e mendonte, por asnjë nuk e ndante me të tjerët. Ishte koha kur edhe nga gjaku yt duhej të ruheshe për ato që flisje.

Kushëriri nuk u përgjigj menjëherë. E mbajti vështrimin tim, psherëtiu dhe tha:

- Sikur të kishte një mënyrë...

- Një mënyrë? - u rrëmbeva unë, - por një mënyrë duhet të ketë. Nuk më beson, por unë e kam shpirtin plagë. Sikur çdo natë më ngulen në mish telat që rrethojnë atdheun tonë.

Ai më vështroi çuditshëm. Po e kuptonte që po diskutonim diçka të rëndësishme, të frikshme dhe me pasoja për të dy. Por a mund të më zinte besë? Edhe kushëriri kishte të njëjtën frikë dhe merak si unë.

- Plagë e kam shpirtin dhe unë... - tha me zë të ulët.

Pastaj heshtje. Nuk dinim nga t'ia fillonim, nuk dinim në duhej të shtonim diçka tjetër, apo ta linim për më vonë një bisedë të tillë.

- Më duket se jemi në një mendje, kushëri, - i thashë dhe prapë ia ngula sytë.

Ai tundi kokën. Gjendeshim në një nga rrugicat e qytetit, kalimtarët ishin të rrallë, por çdo hap, na dukej sikur do të sillte te ne rrezikun, kërcënimin, spiunimin.

Dhe kjo bëri që i njëjti mendim të na lindte në kokë të dyve njëherësh. Lëvizëm prej atje dhe nisëm të ecim me hap të shpejtë. Me kokën gjysmë të ulur, shpatullat pak të kërrusura, sikur të trembeshim mos na dallonte njeri, nxitonim. Hapat i hidhnim njëherësh, asnjë e qeshur vajze, asnjë zhurmë pazari, nuk na bënte të reagonim dhe ta ndalonim pak atë ritëm ecjeje. Shumë shpejt dolëm në sheshin kryesor, zbritëm një nga rrugët që merrte kah sheshit të qytetit, atje ku gjendeshin banjat publike. Këto s'ishin tjetër veçse një ndërtesë e lyer me gëlqere të bardhë, nga e cila vinte një erë e keqe, e padurueshme, kutërbuese. Megjithëse të hapura, askush nuk merrte guximin të futej atje brenda, sepse me shumë mundësi nga ajo duhmë e rëndë mund t'i mbahej fryma e të humbte ndjenjat.

Por ne u futëm atje, sikur ai vend i ndyrë të ishte shpëtimi ynë. Sapo u gjetëm brenda, shpërtheva me zë:

- Unë do të arratisem, kushëri! Më pri në besë e më denonco, po deshe, por unë do të arratisem. Krahët janë për të fluturuar, e unë nuk mund ta lidh dot shpirtin me prangat e këtij regjimi.

- Edhe unë! - tha ai, i çliruar, me zë të lartë, sikur, më në fund, të kishte gjetur shpëtimin e vetes, atë gulçim që e mbante të shtypur thellë në shpirt, e që nuk e lejonte më që të mbushej me frymë. E peshova me sy. E mendonte njëlloj

si unë, por ngjante i paralizuar nga frika. E dinte që kjo ishte gjëja më e madhe që i kishte zënë rrugën ndonjëherë.

Megjithëse ato fjalë ishin thënë me zë të lartë, tashmë, përsëri ndiheshim si dy trupa të huaj, të zbrazët nga çdo ndjenjë dhe emocion i ngrohtë. Nuk i zinim besë njëri-tjetrit, nuk besonim dot te koha ku po jetonim, në vendin ku kishim lindur, te njerëzit me të cilët ishim rritur. Sistemet monstruoze si regjimi komunist në Shqipëri, këtë e kanë pasur cilësi të parë të tyre: e ftohën njeriun prej njerëzve të tjerë, ia hiqnin besimin te çdolloj lidhje, qoftë kjo edhe intime apo familjare, sepse gjithçka duhet të jetë në shërbim të ideologjisë dhe të partisë-shtet. Ja ku ishim, përballë njëri-tjetrit, në vendin më të paimagjinueshëm nga ne të dy, duke diskutuar arratisjen në banjat publike të qytetit.

- Mirë, atëherë, para se të flasim më shumë, - i thashë i menduar, - duhet të lidhim një besë.

- Çfarë bese? - ma ktheu i çuditur ai.

- Duhet të lidhim fjalën që nëse njëri nga ne tradhton, tjetri, do t'ia këputë gjuhën. Prej vërteti! Kjo që duam të bëjmë, nuk është as lodër, as shaka. Janë kokat tona që rrezikojmë. E pranon?

Dhe kështu, në një mënyrë të çuditshme, të paimagjinueshme, në ato banja të pista e me erë të keqe të qytetit të Korçës, lidhëm besë me shoku-shokun që të ishim bashkë në arratisjen tonë, e nëse një nga ne tërhiqej apo spiunonte, tjetri do t'ia këpuste gjuhën me thikë. Nga aty, kur dolëm përsëri jashtë, një diell i madh e i çuditshëm i dha shkëlqim ndryshe syve tanë. Ishin rreze lirie dhe shprese ato që zbrisnin prej qiellit drejt nesh.

- Duhet të kemi edhe diçka që të na kujtojë në çdo sekondë besën tonë! - i thashë kushëririt. Kështu, dolëm në pazarin e qytetit dhe blemë nga një zinxhir, nga ata që viheshin pas dyerve, për t'i mbyllur. Ishte gjëja më absurde që mund të blinim si shenjë e besnikërisë sonë ndaj fjalës së dhënë. Secili e vari zinxhirin në qafë, por pesha e tij ishte e papërfillshme, nuk rëndonte, sepse ishte jo shenjë e derës që do të hapej për ne, nëse do të arrinim të iknim malit, prej këtij vendi, por edhe kërcënim i errët që nëse do të spiunoja unë, ai do të më priste gjuhën dhe anasjelltas.

Kjo ishte pjesa më e lehtë e planit të arratisjes: të dy kishim të njëjtat ide, të njëjtat dëshira, të njëjtën vendosmëri. Por tani, mbetej që fjalët tona t'i hidhnim në praktikë. Nga do të arratiseshim? Cila ishte rruga më pak e vështirë? Cili ishte mali më pak i ruajtur? Ku mund të kalonim, pa qenë të ndjekur nga breshëritë e automatikëve? Rinia të jep zemër dhe forcë për të synuar të pamundurën, por kur të duhet të hedhësh hapa, nuk e di kë drejtim të marrësh. Gjithçka duhej të ndodhte shpejt, saktë dhe në mënyrën më të mirë të mundshme. Medaiu e kishte bërë shërbimin ushtarak në veri të vendit, në Peshkopi.

- Ti e njeh mirë atë zonë! - i thashë, si për ta nxitur të vinte mendjen në lëvizje.

- As që bëhet fjalë të kalojmë që andej! Me sa di unë, të gjitha rastet e arratisjeve kanë dështuar që atje. Do të jetë një vetëvrasje e deklaruar e jona po ta provojmë! - ma ktheu Medaiu.

Vetëvrasje. Vrasje. Vdekje. Sa të pakuptimta tingëllonin këto fjalë në mendjet tona. E njihnim rrezikun si diçka të largët dhe të huaj, por nuk e mendonim dot realisht për çfarë bëhej fjalë vërtet. Vetja na dukej të patrembur, të pamposhtur, rini, jetë dhe energji. Ato çaste, ne kishim një ide të fortë, të dy, të shprehur në sy: Më mirë të vdesim, sesa të jetojmë në këtë gjendje. Më mirë familjet tona të jenë pa fëmijët e tyre, sesa me fëmijët e tyre në këtë gjendje. I dinim pasojat, por më keq se aq nuk bëhej. Ne e kishim mbijetesë çdo ditë të Perëndisë. Ne o do fitonim, o do vdisnim.

- Mirë pra, nga Peshkopia ka shumë mundësi të na zënë dhe me kaq të marrë fund gjithçka. Po sikur ta provojmë nga zona jonë? Të arratisemi nga zona e Bellovodës, e Floqit?

- Në letër mirë duket si plan, por unë nuk e njoh fare terrenin andej. Ti e njeh? - më pyeti Medaiu.

Ngrita supet. E dija që të gjithë ata që ishin kapur në tentativë arratisjeje nga ajo anë, ose ishin ekzekutuar në vend, ose ishin burgosur. Për mua, që nuk kisha shkelur në ato anë, gjithçka do të më dukej e njëjtë, e panjohur.

- Jo, as unë nuk e njoh.

Medaiu sikur u step nga ato fjalë. Brenda tij, nisi të luhatej një lloj lëkundjeje, që ishte si guri i parë i dominosë, i cili nëse binte, do t'i rrëzonte të gjithë të tjerët, do ta shkërmoqte fare bindjen e tij.

- Po Nderimi? - pyeta.

- Nderimi?

Nderim Kupe ishte djali i dajës, kushëriri ynë, ushtar në Grazhdan të Sarandës. Nuk më kishte shkuar më parë mendja tek ai, sepse ishte më i vogël prej nesh, sapo i kishte

mbushur të tetëmbëdhjetat. Ishte djalë i vetëm, e aspak i formuar që ta pranonte një propozim kaq kokëkrisur dhe të rrezikshëm.

- Po e mori vesh Nderimi, do të hyjmë në telashe, - tha Medaiu. Unë e dija që ai e donte dhe e kishte për zemër Nderimin, por koha që jetonim, e tillë ishte: gjëra të tilla ishin tabu, nuk mund t'i bisedoje dot as me vëllain, motrën, prindërit. Ishin tabu, sepse të gjithë njerëzit nën regjim, kishin pësuar lavazh truri dhe ndiqnin verbërisht diktatet e diktaturës.

- Dëgjo, - i thashë kushëririt, - nëse e bindim Nderimin, kjo do të jetë mundësia jonë më e mirë për t'ia dalë mbanë. Nuk duhet të trembesh nga paq pak gjë. Ne do ta mendojmë çdo ditë se si do të vdesim: me plumb në ballë apo burgjeve. Kështu, në fund, nuk do të ndalemi para asgjëje.

Medaiu pohoi me kokë. Po niste të besonte që mund të thurnim një plan së bashku, që të kishim ca mundësi për të jetuar, që të mos vriteshim. Kështu, duhej të mendonim më të keqen në çdo rast. Duhej të tregoheshim trima, deri në fund, ndaj gjëja e parë që duhej të bënim ishte që ta ndanim mendjen: nëse qëllonin njërin prej nesh, do të vdiste dhe tjetri. Ose, në rast se tjetri tregonte, unë që mbaja thikën me vete, do ta vrisja atë pastaj veten. Sepse veç vdekja na priste. Kështu nuk do të vuante familja, të afërmit. Ky mision i pamundur kishte lindur vetëm nga mendjet tona, nëse dështonim, do të ishte faji im personal, jo i nënës, babait, motrës vëllait. Unë atë kohë kisha krijuar një emër që njerëzit e respektonin. Beqiri nuk është më ai që bën dru në mal, që shkon me bagëti, sepse kisha bërë ushtrinë në

Tiranë, dashuroja një vajzë. Besoja që në inteligjencën time do ta bindja kushëririn që të na bashkohej ne të dyve.

- Dakord, - më tha Medaiu! - Më mirë të vdesim, sesa të jetojmë akoma kështu! Ta provojmë nga Saranda.

E përqafova kushëririn. Ramë dakord që duhej të mendonim si të gjenim diçka që të kishte vlerë dhe të mund ta shfrytëzonim për të jetuar, nëse e kapërcenim kufirin. E vetmja gjë që na shkoj në mendje, ishin gjërat e vogla prej floriri që mund të ishin akoma në shtëpi.

- Vathët e nënës! Unë do t'ia marr nënës sime, ti tëndes, - i thashë Medaiut. - Këto do të shërbejnë si monedhë, nëse kalojmë në anën tjetër të kufirit.

Ai pohoi me kokë, e kështu, pas një bisedë që na u duk sa një jetë e tërë, u larguam, duke përtypur ëndrra të bukura në shpirt.

* * *

Unë arrita që të marr vathët e nënës. Ia gjeta në një sirtar që ajo kujtonte nuk e dinte asnjëri prej fëmijëve që ekzistonte. I tërhoqa me kujdes, me frikë, me ankth dhe trishtim të madh. Nuk ishte vjedhje, kështu i thosha vetes, por ishte mbështetja që më jepte nëna, pa e ditur akoma. Ato vathë do të ishin si duart e saj, që do të më ushqenin, nëse arratisja do të dilte me sukses. Dhe kjo fjalë, “sukses”, nisi të jehonte gjithmonë e më fort brenda kokës sime. Nuk kisha qenë asnjëherë një njeri që i merrte gjërat me frikë ose me pesimizëm. Nëse i vihesh përsëri për të bërë diçka, e kisha bindjen që do t'ia dilja me sukses deri në fund. Më dukej

sikur në çdo hap që duhej të hidhja në jetë, mjaftonte të isha i drejtë dhe me zemër të pastër, e pastaj fati apo Zoti do të mendonin më të mirën për mua. Kështu, pasi m'u krijua kjo ide e suksesit përbrenda, i thashë vetes që ishte mirë të kisha më tepër para për në anën tjetër të kufirit. Pak kohë më parë, disa të afërmit tanë që jetonin në Australi, më kishin dërguar me postë një bluzë. Ishte dhuratë që vinte nga jashtë, diçka aq e rrallë dhe aq e çmuar për këdo që jetonte në Shqipërinë e mbyllur komuniste. Unë as që kisha marrë guximin t'ia hiqja paketimin asaj bluze, që më dukej si një vegim që kishte ardhur nga Perëndimi për mua. Prisja rastin më të rëndësishëm të jetës, që ta vishja. Por rasti më i rëndësishëm i jetës, tani, po më kërkonte që ta shisja, pa e provuar fare.

Bluza kishte edhe çmimin në etiketë: dyzet e tetë dollarë. E mbështolla në një qese, që të mos dallohej dhe zbrita në qytetin e Korçës, deri në hotel "Turizmi". E dija që atje do të gjeja Vasilin, njeriun më kokëkrisur dhe kundër sistemit, që bënte tregti të zezë, pavarësisht rrezikut që i kanosej çdo ditë.

- Vasil, - i thashë. - Më duhen njëzet dollarë. Bluza ime bën dyzet, - dhe ia lashë në duar paketimin.

Vasili nuk e hapi. Kishte një lloj energjie të çuditshme në ato fjalët e mia, sa u duk sikur për një moment e zbuloi planin tim. Nxitova të shtoj, për të ndërruar momentin: - Shikoje edhe vetë, etiketa tregon dyzet e tetë dollarë.

Ai tundi kokën, si për të thënë që mjaftonte që unë t'i bëja qoftë edhe një gërvishtje të lehtë asaj diktature të egër, e për të, ky do të kishte qenë gëzimi më i madh. Më dha

dollarët, e kur u ndamë, ndjeva mbështetjen e tij, sikur ta dinte atë që donte të bëja. Tani që kisha siguruar paratë, m' u duk sikur isha vërtet në rrugën e nisur drejt të pamundurës.

Nuk e di si e kalova natën përpara hapit të madh. Koha nuk kishte asnjë kuptim në atë errësi, ku vetëm gjumë nuk kisha. Përbrenda ndieja emocione të papërballueshme, e zija gojën me të dyja duart që të qetësoja frymëmarrjen, zemrën që rrihte si e çmendur në kraharor. “Dita e madhe!”, i thashë vetes kur ndjeva rrezet e mëngjesit të depërtonin deri në dhomën ku flija. U zgjova dhe u bëra gati në heshtje, me nxitim, nuk doja të takoja njeri, nuk doja të hasja asnjë pengesë ku të më thyhej vullneti e të lëkundeshja në hapin që kisha vendosur të ndërmerija.

Dola nga shtëpia dhe si i dehur, e mbajta vrapin te stacioni i autobusit në Dvoran. Bashkë me Medaiun, e kishim lënë që të vinte me linjën e Rehovës, të bëheshim bashkë dhe pastaj të niseshim drejt Sarandës. Ora tetë e mëngjesit do të na gjente të dyve, drejt një rruge pa kthim.

Si ka mundësi që sekondat të ngjajnë orë dhe orët ditë? Ato minuta pritjeje, derisa të vinte autobusi, ishin aq të rënda, sa më dukej sikur kurrizi më përthyhej nga pesha e padurueshme. Stacioni gjendej në dalje të fshatit, unë i kisha kthyer kurrizin, nuk doja të shikoja në drejtim të shtëpisë, ku ishin njerëzit e mi më të dashur. Në një moment, më dukej sikur po ju bëja një padrejtësi shumë të madhe: unë do të ikja, por ata do të mbeteshin këtu. Do të përballeshin me të gjithë egërsinë e regjimit komunist, që dinte të sillej me brutalitet të egër ndaj familjarëve të të arratisurve.

Këtu, po lija edhe rininë time, fëmijërinë, gjithçka që më kishte bërë ky që isha sot. Ishte një hap drejt një bote të panjohur, ku gjithçka e jetuar më parë, do të mbulohej nga errësira e thellë.

E pashë autobusin që po afrohej. Me vete kisha marrë një palë syze të vjetra dielli, kishin qenë të gjyshit, i vura dhe ato më zinin pjesën më të madhe të fytyrës. Me mendje, në atë kohë, mendova që kështu nuk do të më njihte askush. Veç të tjerash, me ato syze vetja më ngjante edhe si një personazh filmi. Po bëja një aventurë që i ngjante filmave që jepeshin në televizor, por këtë herë protagonistin isha unë vetë dhe shpresoja që fundi të ishte i lumtur.

Autobusi ishte i mbushur plot me njerëz. U ngjita lart, por me ato syze nuk arrija të dalloja dot as dreqin, e jo më fytyrën e kushëriri tim. I hoqa dhe nisa të këqyr pasagjerët e tjerë. Shoferi po matej ta mbyllte derën dhe të nisej, por unë klitha me një që doli i ftohtë, i largët, i huaj: “Prit, mos e mbyll!”.

Nuk po dalloja Medaiun. Nxitova deri në fund, të gjithëve iu ngjave si një i marrë mëngjesi, por tek askush nuk gjeta fytyrën e tim kushëri. Nuk kishte ardhur. Më kishte braktisur. Me siguri ishte trembur, e ndoshta më kishte denoncuar. “Tradhtari!”, nëpërdhëmba, me një hidhërim që ma ndau zemrën copash. Zbrita me furi nga autobusi dhe kur pashë të largohej ajo karakatinë e mbushur me njerëz, rashë në gjunjë pa fuqi. Mbi mua, ra gjithë bota. Shpresat e mia kishin marrë fund, një herë e përgjithmonë.

Nuk e di sa kohë qëndrova në atë pozicion. Por ishte zëri i një njeriu që i bërtiste kalit të tij, që më bëri të shkundesha

vendit. U ngrita, futa syzet që i kisha mbajtur si gjë pa jetë në dorë, gjithë atë kohë, dhe i dola përpara karrocës që po vinte në drejtimin tim. Karroca ishte e ngarkuar plot dhe karrocieri, mezi e ndaloi kalin para këmbëve të mia.

- Ku po shkon? - e pyeta dhe zëri më doli si një erë e tërbuar, që shfrynte nga mushkëritë e mia.

- Në Korçë, - ma ktheu i hutuar tjetri, një burrë i imët, te të pesëdhjetat, që zgurdulloi sytë nga pamja ime.

- Shtyhu më tutje, do të vij edhe unë me ty, - i thashë përsëri.

- Por pesha është shumë e rëndë, karroca është... - u mat të thoshte tjetri, por nuk e lashë të mbaronte fjalën. Kisha kërcyer sipër karrocës, u ula ngjitur me të dhe dora në xhëp më preku tehun e thikës. E vetmja gjë që mendoja atë moment, ishte besa e dhënë ndaj njëri-tjetrit. Kush tradhtonte, i pritej gjuha, gjuhëprerë gjithë jetën.

- Nisu, - i thashë, e duke mbyllur sytë, atë moment, me fuqi të shteruara, m'u bë sikur kjo botë, nuk kishte vend për mua.

Kur vrapon e të duket sikur nuk ka ajër në këtë botë që të mbushë mushkëritë e tua! Kur vrapon e të duket sikur të gjitha ëndrrat e tua janë shkërmoqur, e ti po i shkel copash, nën këmbë! Kur vrapon dhe jeta s'ka më kuptim! Vrap, vrap i çmendur, për të shkuar sa më shpejt, një hop e më parë, drejt fundit tënd. Vrap drejt ferrit! Vrap për t'i ikur ferrit! Kështu isha unë, Beqir Potka, djaloshi njëzetetrevjeçar që

atë ditë të zakonshme Perëndie, vrapoja si një hije, të arrija sa më shpejt të mundesha te shtëpia e tradhtarit, kushëritit tim. U ngjita në fshatin e Mborjes dhe e mbajta frymën te shtëpia e tezes. Trokita me forca dhe tezza, me të më hapur derën, u trondit nga pamja ime:

- Çfarë ka ndodhur? - më tha pa ngjyrë në fytyrë.

Ai zë njeriu, sikur më qetësoi, më zbriti në realitet, nga nëntoka ku më ngjante të kisha përfunduar. Nuk iu përgjigja, u mundova të normalizoj frymëmarrjen, pastaj, sajova një gënjeshtër që më lindi vetiu:

- Po më ndiqnin qentë! - i thashë. - Teze, sa larg që e keni dhe ju shtëpinë.

Ajo më futi brenda. Unë qëndroja si një hije e ngrirë. Kërkova një gotë ujë dhe gjatë kohës që tezza shkoi ta merrte, kërkova me sy ku mund të ishte futur Medaiu. Nuk kishte asgjë zhurmë tjetër, tezza ishte vetëm. Ato pak sekonda, fillova t'i jap peshë arsyes sime. Nuk e dija akoma se çfarë kishte ndodhur, por nuk mund të ngjallja asnjë dyshim te tezza. Ajo erdhi, më solli ujin, e unë, sikur të kisha pësuar një ndryshim të beftë, nisa të flas duke i nxjerrë fjalët rrëke nga goja. I tregova për familjen, për vështirësitë e punës, për ato ditë që mundoheshim të gjenim diçka ku të punonim e të sillnim të ardhura në shtëpi unë dhe Medaiu.

- Edhe sot dola ta takoj, mos kërkonim punë së bashku, - i thashë në fund. - E, vërtet, ku është Medaiu?

Kjo pyetjeja u duk sikur doli natyrshëm nga goja ime, por unë e ndjeva si m'u drodh zëri kur përmenda emrin e tij. Tradhtari. Në këtë kohë, duhej të ishim rrugës, drejt ëndrrës sonë.

- Medaiu? Ka dalë. Nuk më tha që të priste që të vije ti. Më tha se do të shkonte nga pazari i Korçës.

Qëndrova edhe pak, që të mos bija në sy e mos e lija tezen të dyshonte gjë për planin tonë. Por nuk më mbante vendi. U ngrita me një justifikim, e sapo dola nga dera, nisa të nxitoj: në fillim me vrap, pastaj me vrap të shtuar.

I mbajta këmbët në pazarin e Korçës. Aty kishte rrëmujë, ecejake, njerëz që thërrisnin, të qeshura, tezga të hapura në anë të rrugës, por edhe sikur kalldrëmi ku po shkelja të ishte i veshur me flori, mua s' do të më hynte në sy. Unë doja vetëm një fytyrë, atë, Medaiun, të tjerat nuk kishin rëndësi. E gjeta teksa po fliste me një fshatar pranë një tezge të hapur. Iu avita në majë të gishtave, si të kisha frikë mos më dallonte dhe ikte me vrap prej meje. E zgjata dorën dhe kur ia mbërtheva krahun, pasi u sigurova që kështu s'kishte nga t'ia mbathte, fola me dhëmbë shtrënguar: "Medai! Medai!". Kushëriri u kthye drejt meje dhe u zbardh në fytyrë. Si duket, sytë e mi tregonin pamjen e dikujt që nuk i takonte botës së të gjallëve. Gjithë atë kohë, unë kisha qenë në errësirën e hijeve, në makthin e së panjohurës, e tani ishte momenti i shpagimit.

- Ku po më çon? - më pyeti kur e ndjeu tërheqjen e fortë pas krahut dhe e kuptoi që unë po e merrja me vete diku. Nuk iu përgjigja. Me një dorë tërhiqja Medaiun, me tjetrën, në xhep, shtrëngoja thikën e ftohtë. Ashtu, si dy njerëz të afërt e krah njëri-tjetrit, bëmë rrugën nga pazari deri te banjat publike të qytetit. Pa nxjerrë asnjë fjalë. Medaiu, e kuptoi që nuk duhej të fliste. Gjithçka që mund ta thoshim, duhej ta bënim në vendin ku thurëm planin tonë, në WC-të aromë-mbytëse publike.

Sa u futëm brenda, e lëshova nga shtrëngimi, i kapa fytin dhe i thirra:

- Ç'të të bëj tani? Ç'të të bëj? E harrove besën tonë? Nxirre gjuhën, të ta pres, - dhe me të thënë këto fjalë, e nxora thikën dhe ia kalova tehun para fytyrës.

Medaiu u mblodh kruspull, u mundua të shkëputej nga duart e mia, mundohej të thoshte diçka, por unë e kisha zënë për fyti dhe nuk e lëshoja.

- Prr... ittt! - tha i mekur! E çlirova pak shtrëngimin.

- Pritt... Nuk është si kujton ti.

E lëshova fare nga fyti.

- Nuk të kam tradhtuar! Nuk erdha sot, se nuk i vodha dot florinj të.

Kjo kishte qenë arsyeja. Medaiu, kishte kërkuar në të gjithë shtëpinë, por nuk kishte gjetur dot vathët e nënës, nuk kishte gjetur dot asnjë send floriri që të mund ta kishte si monedhë nëse e kalonim kufirin. Por, në vend që të më njoftonte dhe mua për këtë, ia kishte këputur gjumit natën dhe të nesërmen kishte dalë në Pazar, sikur të mos kishte ndodhur gjë.

E pashë me sy të zgurdulluar:

- Po më thua të vërtetën? - e pyeta.

Ai pohoi me kokë. Nuk fliste dot më shumë, me thikën si kërcënim që i qëndronte afër fytyrës.

E ula tehun e mprehtë dhe e futa thikën në xhep.

- Nuk prish punë për vathët! - shfryva. - Nëse kalojmë kufirin, nuk ka asgjë që të ndalë njerëz të arratisur nga ferri, si ne. Do të nisemi, me kaq që kemi. Nesër!

Ato fjalë kumbuan në atë hapësirë të zbrazët. Medaiu pohoi me kokë. U çlirua nga tendosja dhe sikur të kishte qenë gjëja e vetme që kishte dashur të bënte që në fillim, hapi krahët dhe më përqafoi. Ishim vëllezër, në këtë fat të panjohur që po zgjidhnim, vëllezër, me një besë të dhënë për kokë.

TAKIMI I KATËRT

Këto ditë qëndrimi në Vlorë, në bisedat me mister Potkën, kam nisur të kuptoj që jeta e njeriut është një mister i magjishëm, ku dallgët e fatit përkunden gjithë shkumë nga era që fryn prej Perëndisë. Çdo ditë, para se të takohemi, bëj një shëtitje të shkurtër deri tek Uji i Ftohtë, atje ku dallga përplaslet dhe thërrmohet pas shkëmbit dhe kthehet pas e fuqishme, me mërmërimën e shekujve që jehon e kristaltë në shpirt. Ky qytet më përngjan si një vezullim emocionesh që janë të lidhura me origjinën e jetës, ku kurorat e maleve përkunden deri buzë detit dhe e lidhin tokën me qiellin. Kushdo që ka mundur të vijë në Vlorë, e di fort mirë që qyteti i dy deteve ka pranë vetes lagunën e Nartës, malin e Llogarasë, grykat e lumit Vjosë, gadishullin e Karaburunit, ishullin e Sazanit dhe atë të Zvërnecit.

Por këto ditë, kjo hijeshi e qytetit për mua s'është tjetër veçse sfondi i diçkaje më të madhe, më të rëndësishme, më emocionuese. Në bisedat me mister Potkën, po krijoj idenë që njeriu është i destinuar të bëjë gjëra që mund t'i ngjajnë të pamendueshme ndonjëherë.

- Atëherë, - i them kur zëmë një kënd në lokalin e zakonshëm, që zgjatet deri buzë detit, - e vendosët që do të niseshit. Po si ishte nata e fundit e qëndrimit në shtëpi?

Mister Potka u mbush thellë me frymë. Rrudhi ballin, u duk sikur një erë e largët po e shtynte pas në kohë, ku dhimbjet, që dikur mendoheshin të tretura e të harruara, tani trokisnin të gjalla në kujtesën e tij:

- Nata e fundit? Një natë pa fund! Nuk kisha frikë. Ato orë qëndrimi në pritje të zbardhte, me sytë që vështronin tavanin, nuk e çoja nëpër mend rrezikun, të panjohurën, kërcënimin. Megjithëse gjithçka ishte tmerrësisht e vështirë dhe frikësuese.

Sot njerëzit mendojnë që në fund të viteve '80 ishte zbehur diktatura. Por në atë kohë, veç ta thoshe me zë idenë e arratisë, nënkuptonte që sistemi të të qepej nga pas e të të hante të gjallë. Po të na kapnin ose më keq akoma, të na vrisnin, mund të na e lidhnin trupin e të na tërhiqnin me traktor, në mes të fshatit. Ishte praktikë e regjimit që të përdhoste kufomën, të ngjallte tmerr dhe horror me fatkeqin që kthehej në ilustrim të asaj ç'mund të bënte partia-shtet. E më pas, i vinte radha familjes, të afërmeve, miqve, të njohurve, gjithkujt që kishte pasur të bënte me të shkretin, e që më pas, do t'i vuante pasojat fatale.

Atë natë nuk kam fjetur fare në shtëpi. Të dy me vëllain flinim në një dhomë. Motra ishte në dhomën tjetër, prindërit në dhomën e tyre. Shikoja tavanin me sytë e zgurdulluar dhe me zemrën që rrihte si e çmendur. Vëllai, në anën tjetër lexonte. Kishte etje të madhe që mbushej me kulturën e librave, donte të gjente arratisjen e tij përmes dritës së shkollimit, dija ishte mjeti për të luftuar varfërinë, mbylljen, izolimin. Por edhe pse arriti që të dilte nxënësi më i mirë i shkollës në Lavdar, nuk ia dhanë të drejtën e studimit, vetëm, sepse babai kishte qenë në burg.

Atë natë ai po lexonte një libër. Me libër flinte, deri në agim. Unë e vështroja me bisht të syrit, pastaj ngrija vështrimin sërish në tavan dhe më vinte bota rrotull. A ishte ëndërr kjo, me sytë hapur, në këtë dhomë ku nesër do të kishte gjithçka, përveç meje që do të largohesha përgjithmonë? Po jeta ime si do të ishte? A do të arrija të shihja dritën e diellit me sy përsëri, apo do të më vrisnin malit, do të më kapnin e do të më hidhnin në muret e birucës së ftohtë? Gjithçka ishte një përzierje e frikës, ankthit dhe shpresës.

“A jam me fat? - mendova. - Po cili do të jetë fati im?”

Po zgjidhja një rrugë që nuk dukej qartë se ku të çonte.

“Po, jam me fat, - iu përgjigja vetes, - njeri me fat është çdo njeri që jeton, që mbushet me frymë dhe mendon të ëndërrojë. Dhe ëndrrat nuk duhet t'i lësh të presin, të realizohen vetë. Duhet të shkosh, t'i kapësh.”

Dhe unë kisha ëndrrat e mia që nuk doja të shuheshin përgjithmonë në Shqipërinë komuniste. Por do të ikja dhe do të lija përgjithmonë prindërit, motrën, vëllain, gjithçka të mirë dhe të dashur që kisha në jetën time. Ky mendim më theri në zemër. Ndjeva të më turbulloheshin sytë, pastaj vështrimi u njom nga lot të nxehtë, që filluan të rridhnin vetiu. Po qaja. Në fillim në heshtje, pastaj me një dënesë që sa vinte e shtohet, derisa u kthye në një rrebesh të papërmbajtur. Qaja rininë time, jetën time, dashurinë time, i lodhur dhe i rënduar nga gjithçka që pritej të bëja të nesërmen.

“Shtëpia ime, - mendoja, - nuk do të shoh më nesër. Nuk do të shoh më kurrë.”

Ajo gjendje më kishte futur në një izolim të thellë, por vëllai më ndjeu. Në fillim, bëri sikur nuk dalloi gjë, por e pa si lëvizte kuverta me të cilën isha mbuluar, kur dëgjoji rënkimet e mia që zbrazeshin nga shpirti, u ngrit i çuditur, përgjysmë në shtrat:

- Çfarë ke? - dëgjova zërin e tij, por nuk i përgjigjesha dot. - Më thuaj çfarë ke?

Heshtje. Kjo e nervozoi. U mundua t'i rikthehej leximit, por e kishte të pamundur. Unë isha kthyer në një rrebesh lotësh dhe ofshamash.

- Ore çfarë ke që nuk po rri rehat?

Këto fjalë sikur më sollën në botën e të gjallëve. E kuptova që po e tradhtoja veten. Atëherë, mendja sajoi justifikimin më të shpejtë të mundshëm:

- Më ka dalë një gjëndër dhjami në kurriz e më dhemb.

Mendova që me këto fjalë e kisha mbyllur bisedën me të. Doja të gjeja qetësi, i mbylla sytë, por ja, të njëjtat përjetime, i njëjti ankth, e njëjta melankoli. Unë do të ikja, e mund të më sillnin shumë shpejt të vrarë e të përdhosur brenda kësaj shtëpie, sërish.

Atëherë vëllai u ngrit nga krevati, u afrua dhe më qëndroi te koka. Kur dalloj pamjen time, u zbeh në fytyrë. U përpoq të më mbulonte mirë me kuvertë, por unë nuk pushoja, as nuk flisja dot. Nuk lëvizja muskulin më të vogël, i gjithi i ngrirë nga dhimbja dhe ankthi. Atëherë ai doli nga dhoma dhe shkoi të thërriste nënën:

- Mama, ngrihu pak, ka diçka që nuk shkon. Beqiri po sillet çuditshëm. Ndihoje të qetësohet, se nuk di çfarë t'i bëj.

Ndjeva hapat e nënës, shtrëngova sytë dhe m'u faneps në kokë fytyra e saj. E mira, e dashura, e dhembshura nënë! Nuk do ta shihja më kurrë.

- Çfarë ke? - më tha pa u shqetësuar fare që e kishim ngritur nga gjumi. Më kaloi gishtat mes flokëve, e më ledhatoi ëmbël. Kjo ndjesi, më mori frymën.

- Asgjë, - pëshpërita me mundim, - por më ka dalë një gjëndër dhjami e më dhemb pak.

Atëherë nëna më kërkoi të kthehesha përmbys. Nisi, me ato duart e saj të sflitura nga lodhja, të më fërkonte ngadalë. Donte që të m'i çlodhte muskujt, të më qetësonte dhimbjen, pa e ditur që unë problemin e kisha në zemër, në shpirt.

Qëndroi pranë meje, në heshtje, duke më fërkuar shpinën, derisa dënesat u zbutën, ndaluan dhe unë fillova të qetësohesha. Në fund, më puthi në kokë, e siç erdhi, në heshtje dhe e lehtë si ëndrrat, iku përsëri.

Kur ndjeva që u largua, u ngrita nga krevati. Vëllai më pa me vështrim pyetës, por unë i bëra me shenjë, doja të dilja pak në oborr. Hapa derën dhe i ftohti i natës më drithëroi çdo cep të qenies. U mbusha thellë me frymë. Lart, në qiell, hëna. Ia mbërtheva sytë asaj pamjeje qiellore, e cila me atë dritën e saj të zbehtë, ia thithte botës ngjyrat... Ah, kjo ëndërr për të ikur në një botë tjetër, për të gjetur një jetë më të mirë... do të braktisja një herë e mirë gjithçka, e do të hidhesha në trenin e dëshirave, që as dija në do të më çonte ndonjëherë në destinacion. Por duhej të tregohesha i vendosur. Po e bëja për veten time, për emrin tim, për ëndrrat e mia, për jetën. Dhe jeta ishte jetë; nuk vlente asgjë dhe vlente gjithçka; duhej me çdo kusht të ikja dhe t'ia dilja mbanë.

Hëna zvarritej rëndë-rëndë midis reve që i zinin rrugën. Ajo e nxirrte herë pas here syrin, të sigurohej në isha akoma atje, në oborrin e shtëpisë, apo ia kisha mbathur të vija në jetë planin tim që tani. Sepse hëna e dinte, e kishte kuptuar planin tim.

“Unë do të arratisem nesër”, thashë me zë të ulët, e nuk i fola vetes, por hënës, yjeve, pemëve, errësirës. Ia thashë ato fjalë një bote të tërë.

Ky rrëfim i Beqirit më la pa fjalë. Kishte në atë ngjarje diçka të përmalluar e të mbushur me dhimbje e dritë, sa nuk gjeja guximin të flisja. Pasi e mbylli atë kujtim, të dy ramë në një heshtje të çuditshme. A mund t’i gjejë fjalët njeriu, kur është i kthyer pas në kohë, e rijeton edhe një herë një gjendje të papërsëritshme, midis ëndrrës dhe zgjimit, që ngjan e pamundur, por ja që kështu ka qenë vërtet?

Në një moment, kur e pashë që lëvizti, mori çakmakun dhe ndezi përsëri puron, e kuptova që mund të vazhdonim përpara me bisedën. I thashë:

- Të nesërmen ju do të iknit, por familja që do t’ju kërkonte kur të mos ktheheshit në shtëpi, a nuk ju shqetësonte? Mund të dilnin t’ju kërkonin në rrugë dhe lajmin ta merrnin vesh të gjithë?

Mister Potka, u nda përfundimisht nga nostalgjia e dikurshme dhe iu rikthye bisedës:

- Këtu fillon e bukura, - më tha. - Unë me Medaiun, ia kishim lënë në dorë fatit jetën tonë, megjithatë nuk u treguam naivë që të mos përgatisnim një plan paraprak. Që të dy, në familjet tona, përsëritëm të njëjtën gënjeshtër. Iu thamë prindërve që do të dilnim në mal, të prisnim dru. Lavdarakët në atë kohë, këtë e kishin si profesion të dytë, edhe më parë na kishte ndodhur të largoheshim me ditë të tëra, e të ktheheshim pastaj të sflitur, por me stivën e druve të lëna në oborrin e shtëpisë.

- Si shkoi mëngjesi i ditës tjetër?

- Unë dola përsëri në stacionin e autobusit, me të njëjtat syze të vjetra që më mbulonin pjesën më të madhe të fytyrës. Kur hipa në autobus, picërrova sytë që ta dalloja, por kësaj here kisha bindjen që kushëriri do të ishte brenda. E kështu ndodhi vërtet. E gjeta, i shkova pranë e megjithëse autobusi kishte nisur të lëvizte ndërkohë, i pëshpërita “Nisemi!” dhe Medaiu pohoi me kokë. Rrugëtimi zgjati si një ëndërr e madhe deri në Sarandë, por fatmirësisht nuk na doli përpara asgjë e papritur që të na prishte rrugën.

- Pas mbërritjes në Sarandë, si u lidhët me kushëririn ushtar?

- Nderimi ishte pika jonë e lidhjes. Pa atë, misioni do të të dështonte. Kështu, me të mbërritur në Sarandë telefonuam në repart dhe thamë që ishim familjarë të tij, kishim ardhur nga larg dhe donim që ta takonim e të çmallehim me të. Lamë një vend takimi ku mund të na gjente dhe qëndruam në pritje.

- Nuk kishte asnjë gjë të dyshimtë, dy të rinj që shkonin në një qytet larg vendlindjes së tyre dhe që donin të takonin një ushtar të pikës kufitare?

- Jo, fatmirësisht. Por kjo ishte një praktikë që mund të konsiderohej e zakonshme, kur familjarët vinin dhe kërkonin të takoheshin me të afërmit e tyre. Nderimi erdhi të na takonte dhe kur na pa, u habit dhe u gëzua pa fund. As e kishte idenë që kishin shkuar ta takonin kushërinjtë. E gjithë fytyra i qeshte nga lumturia. Ai djalosh, shtatlartë, i fortë, kishte një pastërti e naivitet që e bënte të dukej prej së largu që ishte një njeri i drejtë. I drejtë si Perëndia. Aq më tepër, nuk e kishte fare idenë përse kishim shkuar atje, nuk e parandiente që shumë shpejt, do të ndryshonte një herë e përgjithmonë e gjithë jeta e tij. Tetëmbëdhjetë vjeç djalë, me ëndrrat që s'donin t'ia dinin për vështirësitë e jetës, por me uniformën ushtarake që dëshmonte se edhe ai, çdo ditë, ushqehet me propagandën e partisë. Kur më përqafoi mua, e ndjeva shtrëngimin e tij. Më donte shumë, më respektonte, sepse dinte një pjesë të gjërave që kisha bërë deri në atë kohë, i pëlqente ideja që unë kisha krijuar një emër, që nuk isha njëlloj si të tjerët, anonim.

- Por nga kënaqësia e takimit, tani vinte pjesa më e vështirë. Duhej ta bindnit edhe atë që t'ju bashkohej në idenë e arratisjes, t'ju ndiqte pas dhe t'ju drejtonte në rrugën e vështirë?

- Po, dhe kjo ishte sfida e pamundur: t'ia mbushnim mendjen. Edhe unë, edhe Medaiu shiheshim sy më sy, pa ditur nga t'ia fillonim. Kështu, mendova që gjëja më e mirë,

do të ishte sikur ta merrnim më shtruar dhe ta përjetonim atë takim si një ngjarje të gëzuar me kushërinjsh. Unë propozova që të shkonim të hanim një darkë të mirë dhe ideja u pëlqye në çast nga dy të tjerët. Ulemi në një nga restorantet atje afër, porositim ushqim dhe pije, shtrohemi në bisedë dhe e qeshura nuk mbaronte asnjë moment. Gjithë ai gëzim, si një shkëlqim i rremë, që fshihte pas retë e zeza që po grumbulloheshin me shpejtësi. Si do t'ia thoshim planin tonë Nderimit? A do të na kuptonte? A do të qëndronte krahnesh, apo me të parën, do gjente mënyrën të largohej dhe të na denonconte si kishin bërë shumë të tjerë në rrethana të ngjashme? Nuk kishim përgjigje, veç pasiguri dhe frikë.

U ngritëm nga lokali dhe Medaiu propozoi të shkonim në dhomën e hotelit. Ai kishte sjellë me vete raki, e disa gota, pas asaj darke të shkëlqyer, na bënin mirë që të treve. Nderimi, veç qeshte, fluturonte nga gëzimi, i dukej sikur po e trajtonim si të përkëdhelur, pas gjithë asaj kohe të gjatë që nuk e kishim parë. Në dhomën e hotelit, hapëm një shishe me raki, mbushëm gotat dhe e lamë gjakun të vlonte nga alkooli që rrodhi lumë.

- Kush ia tha planin e arratisjes Nderimit?

- Gjatë gjithë asaj kohe, unë dhe Medaiu bënim shenja të fshehta me njëri-tjetrin. Në një moment, kur Nderimi nuk e kishte mendjen, i shkova fare pranë Medaiut dhe i pëshpërita: “Do t'ia them unë!”. “Jo, do t'ia them unë”, nguli këmbë Medaiu. “Më dëgjo mua, - i thashë, - ky djalosh do të bindet më lehtë po t'i flas unë. Do të gjej mënyrën që ta bind të na bashkohet.” “Jo, do t'ia them unë, se unë e

njoh kufirin!”, i vuri kapakun Medaiu. Pashë vendosmëri dhe guxim në zërin e tij, ndaj i hapa rrugë që të fliste.

- Si ia shpjegoi planin tuaj Medaiu një djaloshi që as e kishte idenë që kjo gjë mund t’i ndodhte atij në jetë?

- Medaiu u ngrit në këmbë, na tha të qëndronim një moment në heshtje, sepse duhej të na thoshte diçka, pastaj filloi: “Unë e kam bërë ushtrinë në kufi dhe e di që më mirë se kushdo, ushtari mund ta gjejë rrugën për të kaluar në anën tjetër. E me këto që po ndodhin në këtë vend, më mirë të hidhemi matanë. Beqir, Nderim, si thoni të arratisemi? O sot, o kurrë!”.

Ato fjalë u përhapën si krismë në dhomë. Nderimi kërceu nga vendi, u verdh në fytyrë, u pre i gjithi. “Si, si?”, arriti të shqiptonte dhe Medaiu filloi të përsëriste edhe njëherë ato fjalë: Arratisje, kufi, liri! Djaloshi me uniformë ushtari, u lëkund, nuk ishte pija, por turbullira e arratisë që ia mori ekuilibrin. Në çastin e fundit e mblodhi veten, nisi të thoshte diçka, por iu mor goja. Shtrëngoi sytë, u përpoq të mblidhte veten dhe me forcat e fundit, hungëriu i egërsuar: “Me këto mendime ke ardhur të më takosh? Do që të më marrësh në qafë?”

Medaiu nuk e priste atë reagim dhe më vështroi mua pa ditur ç’të bënte. Kur e pa hutimin e tij, Nderimi mori zemër: “Por unë ty të ha të gjallë! Unë ty të shqyej!”.

E nuhata menjëherë flakën në ato fjalë. Gjithçka kishte ndodhur aq shpejt, Medaiu ia kishte thënë planin si të ishte gjëja më e thjeshtë e botës, por goditja që kishte marrë Nderimi ishte e paparashikueshme. Duhej të bëja diçka,